

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 27-28.

Відень, 14-го липня 1918.

Ч. 210-211.

Полтавська катастрофа й сучасний момент в життю українського народу.

Від часу полтавської катастрофи ніколи не зустрічала Україна річниці сієї сумної події з такою необхідністю вдумати ся в причини полтавського нещастя і витягнути з нього вказівки для сучасности, як сього року.

По двох з половиною віках неволі вступила сьогодні Україна на шлях самостійного державного життя, яке завдячує в першій мірі корисному складови обетавин міжнароднього життя, а щойно на дальшій місці діланню власних державно-творчих сил.

І не дивно. Навіть українське партійне життя розвивало ся в передвоєнній Росії підпольним шляхом, а тим більше самостійницькі змагання. Щойно вибух революції дав спрможність ожити припиненій на час війни російським правительством українській пресі, а українському громадянству розпочати політичну діяльність.

І з признаннем треба підкреслити, що в короткім часі доконали Українці великого діла, переживши величезну еволюцію від жадання автономії України в російській державі, через пропаганду федеративного звязку Української Держави з іншими, що повстали-б на місці цілої давньої російської держави, до повної державної незалежности України.

Але державна самостійність України може лишити ся пустою фразою в партійних програмах і резолюціях, коли українські партії в цілости й їх окремі члени усіма силами не будуть працювати над будовою незалежної Української Держави.

Багато наших навіть відомих політичних діячів, не говорячи вже про широке українське громадянство, забувають на слова, які виспівав ще Котляревський в V пісні своєї безсмертної Енеїди: „Де общее добро в упадку,

Забудь отця, забудь і матку, —
Лети повинність ісправлять“.

Вище за рідного батька й за рідну матір, а не то за якусь партійну доктрину чи класові інтереси треба ставити „общее добро“ — українську державність і вдержати її за всяку, навіть найбільшу ціну. Хвилеві прикраси, упокорення, особисті й партійні амбіції, свої животні інтереси принесе в жертву українській державности той, хто розуміє величній зміст того слова — „общее добро“. Але чи багато в нас таких людей?

Можна годити ся чи не годити ся з приповідкою, що історія се учителька життя. Але чейже стоїть перед кожним свідомим Українцем розумінне, над якою пропасть національної загибелі опинила ся Україна наслідком розятрення класової, станової і групової боротьби на Україні в XVII і на початку XVIII віку. Чи мають повторити ся знову 1654, а далі 1709 pp.?

Не падав Шевченко Богдана Хмельницького в своїх поезіях на протязі цілого часу своєї поетичної творчости за прилученне України до Москви, того самого Богдана Хмельниць-

кого, перед генієм котрого ми складаємо низький поклін за його вмінне підняти поневолений український народ і утворити Козацьку Українську Республіку. Та чи винен був Хмельницький, чи не більше завинили в тій події тодішні „соціалізатори“ й „хлібороби“ та недостача у них національної свідомости?

Два лучники вязали за Хмельницького широкі українські землі з собою: се справа землі та справа православної віри. Але сих лучників було замало. Тільки у частини освіченої верстви відогравав ролю і національний елемент, а вже виключно серед верхів її елемент власної української державности. Серед загалу українська національність покривала ся з православною вірою і ся обставина серед хитань і сумнівів, у примусовім становищі, веліла Хмельницькому піти за гаслом невироблених під політичним оглядом народніх мас: „Волим під восточного царя“.

Чи не доведуть теперішні „соціалізатори“ та „хлібороби“ до повторення тої самої історії?

Розірвати узол, завязаний в Переяславі, брали ся найкращі сини України: Іван Виговський, Петро Дорошенко й Іван Мазепа. Їх плани розбили ся об політичну невиробленість українських народніх мас і недостачу сконсолідованого однодушного виступу в сїх верств народу проти ворога. На однодушність такого виступу не дозволяла недостача золотої середини між потребами й жаданнями народніх мас і реальними обставинами тодішнього суспільного життя.

Особливо яскраво виявило ся се за Мазепою. Українські народні маси не були здатні поставити власну державність вище ніж сподіване одержанне чи побільшенне землі, якої до того й не дали українському селянству московські царі, між тим, як козацька старшина могла б була потім винайти ту золоту нитку, яка, рахуючи ся з обставинами часу, була-б зеднала українські народні маси й освічені шари в одну сконсолідовану цілість.

На жаль і на наше нещасте не були ми тоді нацією...

В широкім розумінню творить ся українська нація щойно сьогодні, коли побіч селянства й інтелігенції, яка вийшла з нього, починають вертати до неї всі інші верстви, помосковщені, попольщені, порумунщені, помадярщені чи які там, міщанство, купецтво, промисловці, шляхта. І тим саме повинні тішити ся ті українські діячі, які за лютих часів царизму винесли на своїх плечах чисту ідею українства, тішити ся, що нація розвиваєть ся в цілій повноті, і соціальними та національними максималізмами не відпихати тих „блудних синів“, що вертають або мають тенденцію повернути на лон своєї матери. Чи може хай спинеть ся сей процес творення нації?

Горе українським партіям і поодиноким українським діячам, коли будучина матиме підстави закинути ім недостачу державної думки в теперішнім моменті, коли майбутній геній

матиме підставу співати під їх адресою так, як співав Шевченко про Богдана Хмельницького за його переяславську угоду.

Полтавська катастрофа пригадує нам, що тільки знайшовши золоті нитки, які звязали-б усі верстви й стани українського народу в однодушних сконсолідованих оборонців української державности та її незалежности, що тільки підчинивши всі окремі інтереси, болі, симпатії й антипатії вищій ідеї української державности, винесемо український державний корабель цілим і неушкодженим з найбурхливіших хвиль всевітньої заверюхи.

В 209 річницю полтавської катастрофи.

Дня 10 липня минає 209 літ від часу катастрофи під Полтавою змагань гетьмана Івана Мазепи вирятувати українську державність з московських гадючих обіймів через союз з Швецією, 209 літ від події, яка мала зворотнє значінне не тільки в історії України, але й в історії цілого європейського континенту, бо дала перемогу російським впливам на Європу до теперішньої світової заверюхи включно.

Головні точки союзу, на підставі якого війська шведського короля Карла XII зявили ся на Україні, такі: Карло XII брав під свою протекцію гетьмана Мазепу й Україну, Швеція і Україна мали давати собі взаємно військову поміч, застерігало ся, що не можна зробити ні миру ні перемирря без України, а вже під жадною умовою доти, доки Україна не визволить ся зпід московського панування і не поверне до своїх давніх вольностей.

Входячи в союз з Швецією 1708 р., гетьман Ів. Мазепа відновляв старі традиції української політики. Ще з Карлом X завело Українське Правительство переговори, щоб проти Польщі спертися на Швецію. Зате бажало тоді Українське Правительство, щоб Швеція до якогось часу не загострювала своїх відносин до Московщини „без важних причин“ і не вводила України в конфлікт з московським правительством. Богдан Хмельницький уважав трудною боротьбу на два фронти—проти Польщі й Московщини. Все-таки він вибрав союз з Швецією, бо вона вже з причини свого віддалення не лякала жадними вмішуваннями у внутрішні українські справи й не могла загрожувати Україні територіяльними завойованнями. Бої з Польщею, почавши від 1655 р., вів Хмельницький по шведським вказівкам, а коли московське правительство домагало ся, щоб Хмельницький зірвав союз з Швецією, він рішуче відмовив сьому жаданню. Швеція перестерігала Україну перед союзом з Московщиною, бо „Москва не може стерпіти вільного народу“, бо Московщина не заспокоїть ся, поки не загорне всіх українських земель, зате від себе забезпечувала Швеція Україні повну самосейність і незалежність. Обіцяла ще й частину білоруських земель, щоб був комунікаційний щє між Швецією й Україною. Швеція брала на себе обовязок боронити Україну та її незалежність від усяких можливих ворогів. Одначе смерть головних авторів шведсько-українського союзу Хмельницького та Карла X й історичні події, що зайшли слідом за сим, зліквідували сі перші пляни самого Богдана розірвати союз з Московщиною, яким так фатально звязав з нею Україну в переяславським трактаті.

Аж гетьман Мазепа підхопив нитку плянів створення самостійної України при помочи союзу з Швецією. І внутрішні і зверхні обставини перли його до сього союзу. Царь Петро розпоряджав ся козацькими військами немов своїми. Козацькі війська висилали ся в далекі походи, де терпіли всілякі наруги з боку московських офіцерів, уживали ся до тяжких кріпосних праць і т. инш. Навіть царські генерали позволяли собі безцеремонно розпоряджати ся козацькими військами й самим гетьманом Мазепою. Гнет українського населення з боку московських посіпак, царські проекти повного перевороту на Україні, справа Правобережної України

— все те пхало Мазепу на шлях, яким він не міг не піти. Тим більше, що й зверхні обставини, здавало ся, ворожили успіх. Карло XII розбив Саксонію, здушив саксонську партію в Польщі, перейшов на Литву й таким робом зближав ся до меж України. Козацька старшина бажала рішуче використати хвилю для української політики. Мазепа рахував ся з можливістю, що коли він сам не стане на чолі українського повстання, старшина зробить його без гетьмана і в таким разі проти царя і проти гетьмана. За всі тягари й утиски, які спадали в останніх роках на Україну, український народ був дуже роздражнений на московське правительство та на—його прислужника Мазепу. І традиції української політики й загальна політична ситуація моменту довели до союзу Мазепи з Карлом XII. „Перед всевідучим Богом—говорив Мазепа перед старшиною про мотиви свого поступку — протестую і присягаю на те, що я не для моєї приватної користи, не для інших почестей, ні для яких інших забаганок, але для всіх вас, котрі лишаєте ся під мою властю і регіментом, для жінок і дітей ваших, для загального добра матки моєї Отчизни—бідної України, всього війська запорозького й народу українського та для підвищення прав і вольностей військових хочу при божій помочи чинити те, щоб ви з жінками та з дітьми й Отчизна з запорозьким військом, як від московської, так і від шведської сторони не погибли“.

Ріжні обставини зложили ся на те, що прийшло до катастрофи під Полтавою. Не все досі науково досліджене. То певне, що не був тут без вини й Карло XII, а вже головну ролю відіграла тут політична невиробленість українських народніх мас. Не без вини був і гетьман Мазепа, що в своїх політичних змаганнях спирав ся виключно на козацьку старшину, на освічені верхи українського народу, а злегковажив бажання народніх мас.

Та головне, що спричинило полтавську катастрофу, се пригноблючо сумна недостача національної свідомости. Ось доказ. З великих засобів спадщини по Самойловичу та з усяких військових доходів сипав Мазепа дуже щедрою рукою на церковне будівництво, жертви на духовні й просвітні цілі, фундував величні на той час будівлі, головно церковні й монастирські, обдаровував ті монастирі, які були в найбільшій поважанню українського народу, дорогими річима, образами й ин. Мазепа відновив Печерську Лавру, обвів її монастирською камінною огорожею, поставив гарні брами з церквами на них — так звані Святу і Економську браму. Вибудував нову величню церкву в Пустинно-Миколаївським монастирі, братську церкву Богоявлення і поставив новий будинок для київської академії. В Переяславі поставив величню церкву Вознесення і т. д. і т. д. Для української школи й української культури положив він найбільші заслуги з усіх гетьманів України. Козацька старшина знала гарно його заміри й сама перла до союзу з Швецією. А все-таки безкритична українська суспільність дала в себе вмовити „зрадницький“ характер найбільшого зриву до державного життя України по її визволенню з польського ярма. Першу скрипку серед тієї невдячної суспільности грало українське духовенство. Ті викликання Мазепи, ті усунування найменших слідів по великім гетьманови, все те говорить про таку саму малу національно-політичну свідомість духовенства, як і про бездейність великої частини тієї козацької старшини, що ввела в швидкім часі винародовити ся на московське дворянство.

Правда, Петро I був майстром у террорі, найдикшими способами переслідував, мучив і вбивав Мезепинців, але щоб освічені українські верстви дозволили себе до того ступня залакати, що найперший споміж них став „проклятим“, „превращаєм“, „псом“, „Юдою“ і т. д., се дійсно страшно сумне свідощтво недостачі національної свідомости в Українці XVIII в. Спокутувати сей гріх супроти ясної памяти Мазепи обовязок сьогоднішнього українського духовенства й світських освічених шарів українського громадянства.

В першій мірі треба перенести тлінні останки Мазепи до Києва, а далі освідомити народ, яку високу ідею бажав здійснити гетьман Мазепа, коли поруч Карла XII став до бою з Петром I коло Полтави, а далі треба відновити всі сліди культурно-просвітної й архітектурної діяльності Мазепи.

А згадуючи світлу пам'ять Мазепи, не забудьмо й про тих його товаришів неволі, що разом з ним посвятили ідеї самостійності України своє життя, здоров'я, маєток і достатки свої і своїх родин, що для ідеї державної самостійності України проміняли добробут на гіркий хліб вигнання, на муки та смерть з рук ката, на заслання на Сибір. Крайній час перестати дивитися на Мазепу та його товаришів очима „Первого, що роспинав нашу Україну“, а оцінити його з становища інтересів самої України, за державну самостійність якої став Мазепа в союзі з Швецією до бою з Петром I. Оцінити по заслугі діла та змагання Мазепи та його товаришів — домагають ся від нас їх ідейні душі й довершити щасливо та згідно те, що їм не вдало ся наслідком фатального складу обставин.

Від сього мусимо зачати, коли Київ має одержати те значіння, яке мав перед вибудуванням Петербурга на козацьких кістках, коли ролі України й Московщини мають прибрати ті напрями й розміри, які у відворотний бік відвернули „той Первий, що роспинав нашу Україну“, і „Вторая, що доконала вдову-сиротину“.

Новий посол Української Держави у Відні.

Постійним послом Української Держави у Відні на місце п. Андрія Яковлева став п. Вячеслав Липинський, що в останній десятилітті відіграв в українській русі окрему визначну роль, продовжуючи діло Володимира Антоновича, Павлина Свенціцького, Тадея Рильського й інших учасників „хлопоманського“ руху 60 рр. XIX в. Для справи повороту спольщеної шляхти до рідного народу видавав ся окремий орган у Києві п. заг. „Przegląd Krajowy“. Сій справі посвятив Липинський в 1909 р. і свій цінний і гарячеписаний твір п. з. „Schlachta na Ukrainie“, з якого позволим собі повиривати місця, характеристичні для автора й руху, відношеного ним по 40 літній перерві.

„Український народ живе, — писав автор, — хоче жити й буде жити як самостійний народ; і коли не здавили його могутні сили Батуханів, кари Єреміїв Вишневецьких, криваві оргії Петрового правління, гніль і кайдани бюрократичної Росії, тепер нема вже такої сили, щоб здержала розвиток сього народу; тепер, коли всі навіть найаристократичніші суспільности демократизують ся, — як се бачимо напр. в польській суспільности, там в Польщі, — тепер, коли народ на цілім світі здобуває право говорення і самоозначення.

„І ми не забуваймо про сю певність, — звертав ся далі автор сих слів до членів свого стану. Пам'ятаймо, що український народ пробуджуєть ся і що ми, інтелігенція і місцеві земельні власники, мусимо супроти сього руху зайняти виразне та ясне становище — вороже або приязне становище, бо з ніякого, яке досі ми переважно займали, — випає нас стихійний розвиток сього звязаного досі народу. А своє становище супроти українського народу, який пробуджуєть ся, мусимо означити ще, і то тим більше, що ми, тутешня місцева шляхта, є природжені сини сєї землі і кров з крові і кість з кісти сього народу!..“

„Сьогодні (1909 р.), по 40 літній перерві, ми, українська шляхта, знов здобули право самоозначення і сьогодні сміливо підносимо прапор наших батьків, — писав на дальших місцях своєї книжки автор. І тільки тим в наших змаганнях ріжнимо ся від них, що не ділять нас вже сьогодні, як ділили тоді Антоновичів і Свенціцьких, політичні переконання „Бо не тільки ми, але ніхто вже тут у нас не думає сьогодні про Польщу „від моря до моря“, ніхто вже сьогодні

не бореть ся за сю державну історичну Польщу: нема вже сьогодні Польщі на Україні, бо Польща є там, де є польський народ... Отже нема Польщі, а є сьогодні тільки Поляки на Україні, і вони очевидно полишать ся. А ми, тутешня шляхта, українська з духа й походження, котрі були Поляками тільки з шляхетської культури і державних традицій, сьогодні, коли ся шляхетська культура в Польщі замирає і Сенкевич уступає там щораз більше Виспянському, а коли рівночасно польська „державна“ у нас тут вже зовсім вигасла, — мусим вибирати між новочасною польськістю і нашим народом, що відроджуєть ся... Для нас, котрі чуєм, що ми з сього народу та краю вирости, котрі маєм в собі духа наших попередніх поколінь, зєднаних з сєю землею і народом заслугами й навіть помилками — бо їх треба відкупити — і для котрих ближчі й дорожчі сї покинуті наші степові могили від відновлюваного тепер до ґрунту Вавелю, — для нас вибір ясний!.. Коли там над Вислою будеьт ся спільними сїдами всіх молада народна Польща—Польща будучини, і ми, хотючи з живими йти вперед, а люблячи тут народ і свій край, також бажаєм забрати ся до будування його будучини і в сїм будованні відкидаєм геть давні шляхетсько-державні прапори, як вони над Вислою, так і ми тут над Дніпром. Отже нема вже сьогодні між нами, котрі любим свій народ і край, „Поляків“, „Українців“, і „Поляків Українців“, сьогодні в повноті відчуження своєї національної індивідуальности хочем бути Українцями; і не роздвоєне польсько-українське, але одно українське серце бє в наших грудях...

„Ми повинні — зясував автор обовязки наверхтаной спольщеної української шляхти супроти українського народу — нашими духовними й матеріальними силами, які в сїм краю у величезній частині маєм і представляєм, попірати місцеву культуру, культуру сього краю й народу, культуру, котра може бути тільки українська, а се тим більше, що ся культура, як се виказує наше минуле, не чужа нам, що маєм в собі велику її частину, витворену віковим життям на сій землі і завдяки праці нашого народу на нас. Отже маєм обовязок звернути сьому народови нагороджений в нас від віків капітал народнього труду й народньої праці. А коли будучину сєї, спільної нам і нашому народови культури зробимо нашою будучиною, тоді не вирве нас з сєї землі ніяка сила, бо будемо вже не тягаром, не болячкою, але органічною частиною, — не „пустопівом“, але плодом нашої землі і зерном, що запліднятиме сю нашу родинну землю, бо будемо мати право, сперте на сповнені суспільні обовязки, право, що сильнійше від усяких парграфів!..

„Ми, українська шляхта, з традиціями й демократичними переконаннями, вже давно, ще за часів Антоновича й Рильського, розвязали справу нашої національної приналежності в історії нашого відродження... Ми повинні означити своє становище до українського народу, що пробуджуєть ся, бо пам'ятаймо, що „розкують ся незабаром заковані люде“, що коли не сьогодні, то завтра вони питатимуть нас про наші діла. І питають нас тоді: ви, що посїли такий великий шмат нашої землі, ви, що жили цілі віки нашою працею і потом, що ви зробили для нас і для сєї нашої матери—землі? Що ж ми їм на се відповімо? Що скажемо їм, коли вони заглянуть до історії своїх культурних інституцій, своїх „Прєсив“, своїх видавництв, своїх наукових товариств і коли побачуть, що немає там шляхетських назвищ; коли побачуть, що ті, котрі колись не хотїли давати землі селянинови, говорячи, що йому тільки „культура“ потрібна, самі потім, задержавши землю у своїм посїданню, не дали зламаноґо шага для піднесення сєї культури!..

„І в сїй такій важній хвилі не говорімо ще, що українська культура „низька“, „слаба“, „нерозвинена“, бо ми, маючи у великій частині матеріальні й духовні сили сєї землі й народу, говорити се передовсім не маєм права і... не повинні ще тому, щоб колись не сказано про нас, що ми, слабкі й маловарті, вмїємо приходити тільки на готове, що ми

прийняли колись готову, сильнішу польську культуру та що приймемо й українську, коли вона, як готова й сильна зможе нам накинути ся. Бо багато вимагаєть ся від тих, котрим дано багато, і шляхта, коли хоче стояти на своїм становищі, коли хоче бути шляхтою, не яко джури походу народів до світла та культури, але в перших рядах іти повинна!“

Ось кілька виписок з розвідки теперішнього посла Вячеслава Липинського про участь шляхти в життю українського народу на тлі його минулого, виданої в Кракові 1909 р. п. заг. „Schlachta Ukrainie“. Основний історичний підклад своїм думкам дав автор у великій книзі „Z dziejów Ukrainy“ (З минулого України), виданій 1912 р. Збудив ся український народ до життя — стверджував автор і питає: „Чи маєм лишити ся на боці тільки ми, кров з крові й кість з кости українського народу, його нероздільна частина, яку відірвала колись насильно від родинного пня польська державність, тавруючи нас пізніше відомим тавром відступства: іншою мовою і чужою культурою. А що в минулім України маємо свій окремий листок, що наше національне відродження відбувало ся в децю відмінних від відродження інших верств українського народу умовах, отже сьому нашому минулому, без познайомлення з котрим не може бути зрозуміння теперішности, історії національного відродження української спольщеної верстви, дальшим розвитком кільцем котрого ми є, і відновленню наших прадавніх, хвилево забутих українських традицій, які бажаєм мати за підставу й дороговказ для нашої суспільної праці, посвячуємо отсе видавництво. Знаєм, що наше шляхетське минуле містить багато сумних листків і багато болізних згадок. Але знаєм так само, що наші батьки бороли ся в рядах старовинної Руси, що з славної пам'яті Богданом Хмельницьким визволювали свій Рідний Край з неволі, що присягали на вічність Україні, „на час щастя і нещастя“, що йшли з останніми гетьманами на заслання, в останніх оружних боях голови свої склали на бойовищі. А навіть, коли вже настала остаточна Руїна, коли зігнулась і скарлатіла українська шляхетська товпа, була все з покоління на покоління серед неї горстка, що не переставала борити ся за визволення свого народу. Тому віримо, що й сьогодні не позволимо виласнити себе духово з України. І на спільній праці і спільній боротьбі з мільонами українського народу будуєм надію кращого спільного завтра для нашої рідної землі.“

Що цікаве й що сьогодні робить велику честь авторови й упорядковови книжки, так се ідея української самостійної й незалежної державности, яка найсильніше пробиваєть ся через усю грубу книгу. А се ідея змальована такими приманливими барвами, переповіджена з таким ентузіазмом скрізь там, де вона була горою і прибрала реальну форму, з таким відчутим боєм і терпінням в тих місцях, де на шляху її здійснення ставали непоборні труднощі, а в повній своїй цілості з такою сильною вірою у здійснення її, що книжку читаєть ся не як науковий твір, а як захоплюючу артистичну повість.

В с'їм томі містять ся і найбільша наукова праця В. Липинського п. з. „Stanisław Michał Krzyczewski“ (З минулого боротьби української шляхти в рядах повстанців під проводом Богдана Хмельницького). Виводить тут автор з властивим собі умінням захоплювати читача своїм предметом безсмертних полковників Станіслава Михайла Кричевського, Данила Ничая, Івана Богуня.

По спробах Виговського, Дорошенка й Мазепи врятувати українську державність вона ждала на здійснення до теперішніх часів. „Щойно, коли впали кайдани неволі народу, коли, як колись за Богдана козаччина, так тепер народ став тою новою силою, що входить у свідоме національне життя, силою, яка прапори України, котрі повівають, вхопила в свої міцні руки, щойно тепер з народами нової сильної верстви розпочало ся нове відроджене життя народу“, яке, додамо, має тепер зложити іспит з своєї здатности мати власну незалежну державу.

Свою книжку, видане якої в українськїм перекладі дуже бажане, назвав В. Липинський „Пам'ятковою книжкою на честь Володимира Антоновича, Павлина Свенціцького й Тадея Рильського. Колиб ми навіть не знали про автора, що є він визначним українським ученим, публіцистом і політиком, що за свою наукову діяльність між иншим в „Записках Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові“ й у „Літературно-Науковім Вістнику“, його вибрали дійсним членом львівського Наукового Товариства, колиб ми не знали гаряче патріотичних струн, які чують ся з змісту його праць, вже сама посвята вказує нам, хто є автором і впорядчиком книги.

Незвичайні заслуги Володимира Антоновича на полі дослідів нашого минулого загально признані. Його „Сповідь“ стала визхідною точкою руху, який до повної сили дійде, здаєть ся, щойно по створенню Української Держави. В с'їй „Сповіді“ стояли такі слова, що можна й сьогодні їх пригадати: „Доля хотіла, що я шляхтичем уродив ся на Україні. За дитинства мав я всі привички паничів і мав усї станові й національні упередження тих, серед котрих я виховав ся. Але коли надійшов для мене час пізнання себе, тоді дослідив я холодно своє суспільне становище в краю, розглянув усї його недостачі, а так само змаганя тієї суспільности, серед котрої доля призначила мені жити, і я побачив, що становище с'їєї суспільности є під моральним оглядом без виходу, наскільки вона не позбудеть ся своїх егоїстичних поглядів, своїх бутних претенсій до краю і його народу. Я побачив, що Польки—шляхта, які заселяють Правобережну Україну, мають проти суду свого сумління два виходи: або полюбити народ, серед котрого живуть, перейняти ся його змаганнями, вернути до національности, покинутої колись їх предками, і всеїльною працею і любовю в міру своїх сил винагородити лихо, накоєне сьому народови, котрий вигодував багато поколінь вельможних кольтоністів... або, коли не вистарчить у них на се моральної сили, винести ся до польської землі, заселеної польським народом, щоб (розумієть ся, на Україні, Ред.) не побільшати собою числа дармоїдів і щоб перед самим собою очистити ся з сумного закиду, що я є так само кольтоністом-пьянтатором, що посередно або безпосередно... живу з чужої праці...“, що належу до числа тих, котрі хочуть здушити національний розвиток місцевого народу, й що невинно приймаю на себе частину відповідальности за їх учинки. Очевидно я вибрав перше... бо я більше полюбив свій народ ніж свої шляхетські нориви й мрії“.

Живій правді повірив і став її апостолом також Павлин Свенціцький. І йому, коли він застановляв ся над питанням: „Хто ми, між ним (українським народом) живучі“, „геній України, іеній народу святої землі тієї, голосно подав відповідь: „Нарід України — є народом будучини; ви його діти, Українці діти!“ Коли ідейні одиниці „кинули дві цивілізації, дві багаті літератури, привилеї шляхетські, — усього добра відцуралась“, він також посвятив своє життя ідеї самостійности України та її літератури. До групи таких самих людей належав і Тадей Рильський.

Їхніми с'їдами пішов Вячеслав Липинський.

Крім згаданих вище двох книг написав В. Липинський ще праці про генерала артилерії Великого Князівства Руського, про арианський соймик в Киселині на Волині в маю 1638 р., про Братковського і інші.

З життєписних даних зазначаємо, що Вячеслав Липинський уродив ся 1882 р. на Волині в селі Затурці володимир-волинського повіту. Походить з української шляхетської спольщеної семі. Гімназійну освіту одержав у Житомирі й Київі, університетську в Кракові й Женеві.

Побажаємо-ж Вячеславови Липинському на труднім дипломатичнім становищі найкращих успіхів на славу Української Держави.

Посол Вячеслав Липинський прийняв кореспондента „Neue Freie Presse“ й висловив ся ось як про положення на

Україні: На Україні розходить ся передовсім про заведення ладу. Навіть серед найкорисніших обставин було-б се тяжким завданням, бо-ж розходить ся про нову державу, яка відірвала ся від іншої і приступає до нової будови. Але труднощі тим більші, що відірванню і засновинам нової держави України від її народження товаришила революція і попередило її страшне діло большевицького знищення. Ми передовсім зайняті усунуванням сих руїн. Завести перший лад се найважливіше завдання Правительства, яке вислало мене до Відня.

Часто чути питання щодо партійного становища Правительства й окремих особистостей України. Саме в сій точці не бракує непорозуміння і фальшивих поглядів. І тут треба взяти під увагу, що Україна була давніше частиною Росії. Всі імена різних партій відносять ся властиво до давнішого часу, се імена російських партій або українських галузей таких партій. Відірвання України від Росії також на сім полі створило до деякої міри *tabula rasa*, старі назви втратили своє значіння, повстає щось нове або починає народжувати ся. Ви певно чули, що в тепер розв'язаній Ц. Раді соціалістично-революційна партія мала переважуючу більшість. А всеж тепер управа соціалістично-революційної партії недавно ухвалила розв'язати ся, добре розуміючи, що новий час вимагав тепер нових українських партій, а не щепочок російських партій. Тому мало має також змісту говорити, що тепер партія так званих кадетів відіграє велику роль. Кадети се так само російська партія, яка також на Україні мала прихильників яко істотну складову частину Росії, сьогоднішні українські кадети не мають нічого спільного з російськими, тепер входять в рахубу тільки українські партії. Таку українську партію, і до того таку, що обіцює досягти найбільше значіння, вже засновано. Се партія хліборобів, себто партія сільських господарів, яка вже відіграла велику роль при виборі гетьмана Скоропадського.

А що торкаєт ся фактичних вислідів дотеперішньої праці, яка тішить ся найенергічнішим пособуванням з боку наших австро-угорських і німецьких приятелів, треба признати найважливішою справою привернення упорядкованої залізничної комунікації. Що значить се під політичним і господарським оглядом, ледви чи потрібно се ближше пояснювати. Напр. сьогодні їдець ся з Києва до Одеси з тою самою правильністю, з тою самою безпечністю і тою самою вигодою, що перед війною. Коли публична безпечність бажала б де-чого кращого ще подекуди, головно на селі, се достаточо можна пояснити фактом, що розклад військової дисципліни у російських військ і большевицьке панування зайняли зброєю цілу країну, не тільки малою зброєю, але й машинними карабінами, а місцями навіть гарматами. І тепер від часу до часу почуєть ся гук. Розв'язка земельної справи істотно причинить ся до загального успокоєння, розв'язка, яка в усякій разі не проста та з якою не можна наглити. Все-таки завдання тим улекшене, що революція створила стан, який ледви чи можна відвернути. Не тільки тому, що селяне присвоїли собі великі шматки з власности поміщиків, але вони допустили ся такого діла знищення в замках і на дворах, в уладженнях і машинах, що український великий земельний власник часто не є в силі перейняти знову велике господарство. Сила фактів зробила неминучим, щоб Україна з краю великих земельних власників стала краєм малих і середніх земельних власників. Великі земельні власники радо готові продати свою власність. Селяне, котрі наслідком надзвичайних цін земельних продуктів без пересадки мають сьогодні мільярди карбованців, можуть без труднощів платити. Законодавство мусить тільки перешкодити, щоб сього розвитку не надуживано на те, щоб на місці дотеперішньої великої земельної власности не повстала нова й щоб малоземельний селянин не вийшов з порожніми руками. Тому нововиданий закон означає, що ніхто, який вже має 25 десятин землі, не може докупувати до своєї власности, а власник менше ніж 25 десятин може що найбільше заокруглити свою власність до сього розміру.

На нарікання кореспондента, що Австрія дуже розчарована дотеперішніми доставками засобів поживи, сказав посол Вячеслав Липинський: І тут треба зробити лад. З приверненням залізничної комунікації впаде найбільша трудність. На Україні є велика надвишка для вивозу. Може цікавить вас вістка, що в Мелітополі саме наповняють фрахтові кораблі збіжем для Австрії й власне для Відня. Перший транспорт мав би вносити 500.000 пудів. Усі сі справи вимагають терпеливості, але на Україні працюють пильно над будовою краю під кожним оглядом. Усталення нашої межі супроти Росії ще не готове, ми переговорюємо тепер у Києві з заступниками російського правительства про се; там були також заступники донських козаків, з якими ми окремо обговоримо справу Донської області; також приналежність Криму, котрий в кождім разі був би зовсім відтятий від решти Росії, треба буде полагодити тепер. З приверненням ладу та з приверненням економічного життя нашого з природи такого багатого Рідного Краю також державна самостійність України та її природна тенденція пристати до заходу стане загальним добром. Що національний інтерес України прає її в сім напрямі, се самозрозуміле, але й усім кругам нашого народу стане ясним, що й її економічний інтерес не менше в'яже її з заходом.

Українське шкільництво на Волині.

(Під австрійською окупацією).

Як тільки австро-угорська армія зайняла частину Волині, зараз і з боку „Союза визволення України“ і з боку свідоміших одиниць зпоміж галицьких Українців, що прийшли туди яко австро-угорські вояки, почали робити ся заходи коло заложення шкіл. Одним з таких піонерів нашого шкільництва на Волині був між иншим учитель М. Таранько з Галичини. Пізнійше в иншій місці заложив з власного почину українську школу учитель Павло Коненко. Та безперечно найбільше заслужили ся коло українського шкільництва Українські Січові Стрільці. З заснованням в лютім 1916 р. комісаріатів УСС у Володимирі, Ковлі й Луцьку, на чолі яких стали Микола Саєвич, Дмитро Вітовський і Михайло Гаврилко, справа шкільної просвіти на Волині, не вважаючи на неприхильні умови, пішла швидко наперед. Особливо заслужив ся коло неї провідник Комісаріату у Володимирі М. Саєвич. На жаль не довго судило ся Стрільцям працювати на Волині. Завдяки польським заходам частину Стрільців відкликано з Волині вже в квітні 1917 р., а в липні звинено й комісаріати. Більшу частину стрілецьких шкіл довело ся закрити; лишило ся ледви кілька учителів Стрільців. Кілька заложених Стрільцями шкіл перебало на себе „Бюро Культурної Помочи“, засноване з ініціативи „Союза визволення України“ для несення культурної помочи української людности окупованих земель.

В нашім „Віснику“ від самого початку повстання українського шкільництва на зайнятих землях постійно містилися більш-менш докладні відомости про нього та про ті умови, в яких доводило ся і доводиться йому розвивати ся, про перешкоди на його шляху й успіхи. Тому тут не буду згадувати за початок, а подам тільки необхідні фактичні дані за минулий шкільний рік (1917/18), відсилаючи цікавих до відповідних статей і заміток „Вісника“ з давнішого часу*). Зазначу лише, що в ч. 141 „Вісника“ подало „Бюро Культурної Помочи“ докладні відомости про стан українського шкільництва на Волині з кінцем лютого 1917 р. З огляду на те, що ще перед закінченням сього шкільного (1916/17) року зайшли в стані нашого шкільництва значні зміни через відкликання Січових Стрільців, слід приглянути

* Пор. чч. 95-6, 102, 106, 107, 120, 131, 133, 139, 141, 142, 144, 145, 147, 160, 165, 178, 180, 183, 192. Найважливіші відомости саме в чч. 106 і 141; в ч. 165 подана стисла характеристика тих умов, в яких знаходиться наше шкільництво.

ся тим фактичним відносинам, які були безпосередно перед початком минулого шкільного (1917/18) року.

Отже з кінцем лютого 1917 р. було на Волині 37 українських шкіл, в тім 27 стрілецьких і 1 військова (учив П. Коненко). Решта—9 шкіл—була під проводом Бюра і вчили в них головно учительки, спроваджені з Галичини, й тільки вчасти місцеві люде; з сих 9 шкіл 3 (в Матіїві, Любовні й Ковлі) були на удержанню правительственних комісаріятів, а п'ять на етаті Бюра.

Так було до 5 квітня, коли з Володимирщини відкликано першу партію учителів-Стрільців, через що довело ся розв'язати аж 8 шкіл (в Божанці, Лішні, Мокреці, Пузові, Рогожанах, Руснові, Ставках і Щенютині). Дев'яту стрілецьку школу—в Будятичах—перейняло на себе Бюро К.П.

На початку липня відійшла й решта Стрільців з Володимирщини та кількох з Ковельщини, так що довело ся звинути у Володимирщині 6 шкіл: в Бискупичах Шляхоцьких, Дорогиничках, Літовежи, Микуличах, Поромові й Хотячеві, та три в Ковельщині: в Гуці, Машеві й Олеську, а дві тутешні школи—в Старій Вижві й Головні перейняло на себе Бюро Культурної Помочи.

Таким чином відпало через відкликанне Стрільців аж 17 шкіл. Отже з кінцем шкільного 1916/17 року зостало ся лише 20 шкіл, з того було вже 9 на удержанню Бюра К.П., 7 стрілецьких, 3 комісаріятських і 1 військова.

Склад їх був такий:

I. Володимир-волинська округа.

Школи Бюра Культурної Помочи.

1. Володимир Волинський. 4-класова школа ім. Шевченка. 5 учительських сил: управителька школи С. Сидорович і 4 учительки: Володимира Волянська, Кекилія Волянська, Т. Ліщинська, Н. Масюківна й А. Савичівна (дві останні місцеві). Закон Божий викладав о. М. Руссу, польвий священик (Румун). Дітей вписано 346, учащало при кінці року 222*, в тім 122 хлопців і 100 дівчат**).

2. Устилуг. 2-класова школа ім. Франка. Учит. А. Парахоняківна; 158 дітей.

3. Будятичі. Учит. М. Степиківна. Вписано 46 дітей, учащало при кінці року 39.

4. Зашковичі. Учит. М. Панасюківна (місцева). Дітей 35—10.

5. Орище. Учит. Д. Лотоцький (місцевий). Дітей 30—10.

II. Ковельська округа.

А. Школи Бюра Культурної Помочи.

6. Головно. Учит. М. Модрицька. Дітей 90—58.

7. Городно. Учит. Л. Білобранівна. Дітей 96.

8. Стара Вижва. Учит. М. Коцурківна (місцева).

9. Перевісс. Учит. Л. Захарчук (місцевий). Дітей 35.

Б. Школи правит. комісаріятів.

10. Ковель. Учит. Л. Волкановичівна (місцева)***).

11. Матіїв. Учит. А. Гайдучківна. Дітей 135.

12. Любовень. Учит. Г. Вігунівна. Дітей 67.

В. Школи У. С. С.

13. Нудижі. Учит. В. Лучинський. Дітей 87—53.

14. Підгородно. Учит. В. Ткач. Дітей 139—97.

* Частина дітей в сій школі, як і в інших, перестала ходити або через недостатку одежі й обуви або через господарські потреби родин (де подано дві цифри, одна з них означає первісне число учнів, а друга тих, що лишили ся).

** Довладні відомости про сю школу від початку її основання див. у I Звідомленню управи сеї школи (Володимир Волинський, 1917 р.).

*** В лютім було 90 дітей, поділених на 3 степені. Вчило з сил: УСС, Гриць Кадлубицький, І. Пеленська й Л. Волканович, але Кадлубицький мусів піти до Старої Гути на місце відкликаного Стрільця Р. Леонтовича, а Пеленська пізніше трагічно покінчила своє молоде життя, не знісни тих прикостей, на які наражена українська учителька під чужою адміністрацією. В 1917/18 шкільного року школа вже не існувала. Чому—див. подану нижче допис М. Луцкевича.

15. Куснище. Учит. Ю. Пернерівський. Дітей 82—15.

16. Згоряни. Учит. М. Мокрий. Дітей 46—36.

17. Запіле. Учит. І. Мойсей. Дітей 65.

18. Стара Гута. Учит. Г. Кадлубицький. Дітей 108.

19. Селище. Учит. К. Савка. Дітей з кінцем лютого було 138, пізнійших відомостей Бюро не дістало, бо Савка захорував і згодом помер.

Г. Військові школи.

20. Нуйно. Учит. П. Коненко. Дітей 66.

Отже разом в отсих 20 школах було 25 учительських сил, в тім 14 в школах Бюра Культурної Помочи. Дітей було (без старовижвєнської школи) 1793 згідно 1432, в тім майже половина в школах Бюра: 836 згідно 628 (без Старої Вижви), в стрілецьких 665 згідно 512, а в комісаріятських 292 (з кінцем лютого в 32 школах (з 37), за які маємо відомости, було 2164 учнів, а всіх учительських сил було 45).

1917/18 шкільний рік.

Такий стан був перед останнім шкільним роком. Протягом його знову зайшли значні зміни, але сим разом уже більше на користь ніж на відворот. Передовсім повстало трохи військових шкіл, себто таких, до яких за учителів призначала сама адміністрація зпоміж покликаних до війська учителів. Се до певної міри поповнило ту прогалину, яку зробило в нашій шкільництві відкликанне Стрільців. На жаль на чолі шкільництва в австрійській окупації стоїть інспектор Поляк, котрий більше дбає про польські школи ніж про укр. Тому наше шкільництво не може так світло розвивати ся, як на Підляшю і Поліссю під німецькою окупацією, не вважаючи на те, що умови й тут дуже пригідні, діти охоче йдуть до школи, до котрої населення ставить ся вже зовсім прихильно. На жаль обмежені засоби, які має до розпорядности Бюро Культурної Помочи, не дозволяють йому розширити сїть своїх шкіл, а розвиткови військових шкіл стоїть на перешкодї чужонаціональна управа. Тож не дивно, що на споконвічній українській землі українське шкільництво представлено далеко в меншій мірі ніж штучно піддержуване польське. Низше подаю спис наших шкіл, застерігаючи ся одначе, що наведені тут дані відносять ся лише до половини шкільного року, бо Бюро ще не одержало вислідів з останніх класифікацій (Ділимо всі школи після урядових адміністраційно-військових округ).

I. Володимир-волинська округа.

А. Школи Бюра К. П.

1. Володимир Волинський. Українська школа ім. Шевченка у Володимирі Волинськїм перетворила ся в 5-класову. (Дозволу на заложенне гімназії або переміну школи на 6-класову власти не дали, хоча польська школа у Володимирі Волинськїм з ласки інспектора перетворила ся в 6-класову). Управляла школою, як і давнійше, п. С. Сидорович, а вчили: Т. Ліщинська, М. Навроцька (була недовго й відійшла через хоробу), Н. Масюк, А. Савич, Яків Якимович і полеві священики М. Руссу та М. Паславський. З них тільки учительки були на удержанню бюра. Дітей було в школі 205, з того 126 хлопців і 79 дівчат.

2. Устилуг. 3-класова школа ім. Франка. Учителі М. Степиківна і М. Козоріє (від 28.X.1917). Дітей було 140. При школі в курс неграмотних.

3. Будятичі. Учила спершу Ст. Микитин, тепер В. Бобко (місцевий). Дітей 65 з двох громад: Будятичі й Русовичі. Школярі поділені на два ступні.

4. Руснів. 2-класова школа. Учителі Юрій Тлуховський (місцевий чоловік, здав іспит на учителя в Ковлі при команді армії). Дітей 59, в тім 23 дівчини.

5. Орище. Учит. М. Панасюківна і Л. Тлуховська (обидві місцеві). Школа має 2 ступні, дітей 25.

6. Луковичі. Учать ті самі, що і в Орищу. Дітей також 25.

7. Зашковичі. Учит. Д. Лотоцький (місцевий). 70 дітей.

Б. Військові школи.

8. Пузів. Учит. хорунжий Островський. 2 ступні, дітей 33 (19 хлопців і 14 дівчат).
 9. Горичів. Учит. хор. Долинський. 2 ступні, 31 дітей.
 10. Мокрець. Учит. Т. Дерлиця. 45 дітей.
 11. Літовиж.
 12. Лішня.
 13. Заболотці.) Сі дві школи мішані,
 14. Здари.) польсько-українські.

II. Любовенська округа.*А. Школи Бюра К. П.*

15. Головно. Учит. М. Модрицька. 3 ступні, 108 дітей, в тім 23 дівчини.
 16. Городно. Учит. Л. Білобранівна. Дітей 107: 80 хлопців і 27 дівчат.

Б. Комісаріатські школи.

17. Любовень. Учит. Г. Бігунівна. 4 ступні, дітей 87: 53 хлопці і 34 дівчини.

В. Школи У. С. С.

18. Нудижі. Учит. В. Лучинський. 3 ступні, 85 дітей: 79 хлопців і 6 дівчат.
 19. Підгородно. Учит. В. Ткач. 88 дітей: 76 хлопців і 12 дівчат.
 20. Куснище. Учит. Ю. Пернерівський. 3 ступні, Дітей 116: 69 хлопців і 47 дівчат.
 21. Запіле. Учит. І. Мойсей. 3 ступні, Дітей 102: 64 хлопців і 38 дівчат. При школі курс неграмотних, на який учалося 40 учнів, в тім 36 дівчат.

Г. Військові школи.

22. Згоряни. Учит. М. Генік. 58 дітей: 28 хлопців і 30 дівчат.
 23. Радехів. Учит. Д. Мавтійв. 35 дітей: 18 хлопців і 17 дівчат.
 24. Машів. Учит. А. Свидницький. 35 дітей: 22 хлопця і 13 дівчат.

III. Матіївська округа.*А. Школи Бюра К. П.*

25. Перевісе. Учит. Л. Захарчук (місцевий).

Б. Комісаріатські школи.

26. Матіїв. Зкласова школа. Учит. А. Гайдучківна. Дітей 140.

В. Військові школи.

27. Новосілки. Учитель хорунжий М. Томашек. 3 ступні, Дітей 66.
 28. Олесько. Учит. О. Сенишин. 3 ступні, 72 дітей.
 29. Смідин. Учит. М. Іліка (Румун!) Дітей 97: 81 хлопців і 16 дівчат.
 30. Зачернече. Учит. Ст. Юрків.

IV. Старо-вижвєнська округа.*А. Школи Бюра К. П.*

31. Стара Вижва. Учит. М. Коцурківна (місцева). В початку 1918 р. замість Коцурківної почав учити хорунжий І. Ренович, проф. реальної школи в Чернівцях, по звітженню котрого школа мала 105 дітей, поділених на 4 ступні.

32. Нова Вижва. Учит. У. С. С. М. Мокрий, а з кінцем жовтня 1917 р. до помочи йому прийшов А. Гаврилюк (місцевий учитель, утримуваний коштом Бюра К. П.). Дітей 162: 112 хлопців і 50 дівчат.

33. Стара Гута. Зкласова школа. Учит. У. С. С. Гр. Кадлубицький. З кінцем жовтня минулого року приділено до школи як 2-у силу місцевого учителя М. Приступу. Дітей 155: 121 хлопців і 34 дівчат.

34. Селище. Учит. О. Савлюк (місцевий). Дітей 80: 55 хлопців і 25 дівчат.

35. Облани. Учит. О. Дадик (місцевий). Дітей 48.
 36. Грабово. Учит. І. Арсенюк (місцевий).

Б. Військові школи.

37. Галиноволя. Учитель В. Сайко. 3 ступні, Дітей 76: 45 хлопців і 31 дівчина.

38. Мизово. Учит. хорунжий П. Олійник. Дітей 90.
 39. Смолярі. Учит. В. Пасіччак. 2 ступні. Записано 100 дітей: 65 хлопців і 35 дівчат, вчалося 87 дітей: 59 хлопців і 28 дівчат.

40. Нуйно. Учит. П. Коненко.

Отже в середині минулого року було більше-менше 40 українських шкіл, в тім 16 згл. 15, як відчислити Стару Вижву, на удержання Бюра К. П. з 26 учительськими силами, 21 з них на етаті Бюра К. П.), 18, 4 чисто стрілецькі і 2 на етаті урядових комісаріатів. Учительських сил було в них: цивільних: 24, з чого 14 місцевих, а десять з Галичини, військових 28, в тім 6 стрільців. Майже всі місцеві (з виїмкою д. Бобка) і 8 цивільних з Галичини були на етаті Бюра К. П.). Дітей вчалося в 14 школах Бюра К. П. 1354, в 12 військових 725, в 4 стрілецьких 391 і в 2 комісаріатських 227. Разом у 32 школах, про які маємо відомости, вчалося 2697 дітей.

На жаль в середині квітня довелося кілька шкіл звинувити з огляду на те, що частина австрійської окупації перейшла під німецьку управу. Так, у Любовенщині закрито школу в Головні, а учительку приділено до Любовня; у старовижвєнській окрузі зісталися тільки місцеві учителі, утримовані й досі таки коштом Бюра К. П. Тепер повинен передати їх на етат Міністерства освіти Української Держави наш губерніяльний староста у Берестю О. Скоропис-Іолтуховський. Це ранше довелося замкнути школу у селі Нуйно, яку з самовідреченням з власного почину провадив довгий час д. Коненко, бо його перенесено звідти зовсім на інший терен.

Так виглядає наше шкільництво під австрійською окупацією. Всього яких 40 з бідою шкіл, тим часом як польських понад 60:20 шкіл елементарних і одна 6-класова у Володимирі Волинським, які удержує Macierz Polska, і 43 військових, себто більше як два рази ніж відповідних українських*). Така то національна справедливість і „відеутність політики“ у п. інспектора Гіртлера!

Слід-би нашому посольству при віденським дворі й українській парламентарній репрезентації зайняти ся особою сього ревного krzewiciela polskości na wschodnich kresach!

Нічого й говорити, що крім удержування своїх шкіл (платні учителям і видавків на шкільні й інші книжки) мусіло Бюра К. П. дбати також і про школи стрілецькі та військові, наділяючи їх підручниками тощо, бо й на се у п. інспектора не ставало грошей для українських шкіл. На утримання шкіл видало Бюра К. П. понад 40 тисяч корон, зібраних головню дрібними жертвами української суспільности в Галичині; інші чинники причинили ся дуже мало: армія дала несповна 2000 корон а місто Львів пожертвувало 1000 корон. Решта жертв були самі наші приватні жертводавці, українські фінансові інституції в сих жертвах на культурні потреби окупованих земель не брали жадної участі: від них

*) Школи Macierzy знаходять ся в отсих селах (розбивкою означені ті села, де перед тим були українські стрілецькі школи): Бискупичі, Биндуга, Хотячів, Дудіби, Голендри, Гайки, Капітулка, Острівки, Перевали, Римачі, Ставки, Станиславів, Турчани (місце обіду Головної Управи Macierzy), Устиядуг, Водинка, Воля Островецька, Велика, Землиця, Сілець і Зелене. (Пор. статю В. Z. L. Zadania polskie na Wołyniu „Głos Ziemi Chelmskiej“ 1918, ч. 7, (57), ст. 11). Нам відомо, що й в інших селах, де були українські школи, тепер пишуть ся завдяки п. Гіртлерови польські, як от у Божавці; в Хотячеві польська школа містить ся в будинку давньої української; в Пеняхостах до польської школи вчалося і православні діти. Відкриттю польської школи ніщо не стоїть на перешкоді і там можуть вчити й формалі, органістий, горальники, тимчасом як для українських шкіл вимагають ся необхідню фахові студії. Власне недостаткою сих студій у деяких стрілецьких учителях практикувало ся усунення їх з Волині. На ділі ж тут ходило очевидно про що інше.

не вплинуло до каси Бюра буквально ні сотика. Докладне фінансове звітання про приходи й видатки подасть Бюро півнійше.*).

Володимир Дорошенко,
Управитель Бюра К. Помочи.

По нашому краю.

З окупацією Волині осередніми державами, почали тут звляяти ся школи на рідній нашій мові. Розвиткови тутечка шкільництва багато допомогли комісаріати Українських Січових Стрільців. Але скоро комісаріати були розв'язані й школи в нашій окрузі опинили ся під владою інспектора-Поляка.

Постійний посол Української Держави у Відні Вячеслав Липинський.

„Корисна“ для нас діяльність того інспектора трохи відома українському суспільству з наших часописів (Див. „Діло“ ч. 132 і „Вістник С. В. У.“ ч. 30 з 1917 р.). Від себе додам, українська школа в Ковлі дотягла свій вік до шкільного року з великими труднощами. Так напр. в останню чверть шкільного року 74 учнів треба було розмістити на 12 лавах**), на кожній з яких могло помістити ся тільки двоє дітей. Розтягнувши завдяки тому науку на цілісний день, одній учительській силі мріяти про збільшення школярів було годі: багатьом дітям через згадані причини відмовлено.

*) Наше громадянство останніми часами значно охолело в своїй жертвенности, зістаючи під сим оглядом далеко за Поляками, які напружують усі сили, щоб тільки сотворити яко мога більше „доконаних фактів“ на нашій предківській землі. Вчімо ся рухливости й запобігливості у ворогів і не даймо ся на поталу! Жертвуймо на волинські школи! Ред.

**) Лавки з української школи по наказу інспектора забрано до ново-заснованої польської школи.

Коли на візитації того інспектора (а він митець вдавати з себе нашого прихильника!) на запит його, чим він тут міг би допомогти, учителька вказала йому на відсутність у школі лавок, на труднощі одній упоратись з таким числом дітей та на мізерність учительської пенсії в українській школі, кепкуюча відповідь інспектора була така: „Щож, ваші ідеї збулись, а для ідеї можна й побідувати“.

Доповнюючи келих гіркої тіві тружениці, пан інспектор повідомив комісаріат м. Ковля, щоб з кінцем шкільного року припинити виплату пенсії. Стурбоване не мало громадянство вдалось з відповідним проханням залишити їм ту учительку й надалі. Відповідь на се була, що пан інспектор годить ся

Бувший тимчасовий посол Української Держави у Відні Андрій Яковлів.

на те, щоб та вчителька провадила науку в ковельській школі від 1 серпня, а про виплату пенсії за два місяці — ані телень!

Такі відносини інспектора-Поляка до українського шкільництва нагадують стару баечку про доброзичливість мачухи, що дарувала пасербиці kota.

Кожному відомо, що куди не повертай Мурого хвостом, а з нього буде тільки кіт. Отак точнісінько і в нас тепер з інспектором...

Щоби-ж українське шкільництво на Волині розросталось, — ся справа повинна бути в наших руках. Крім того, на се потрібні кошти, бо знищене війною селянство не може утримати школу на свій кошт.

Про се мусить подбати ціле українське громадянство!

„Рідне Слово“ (Біла) 1917, ч. 11.
Ковель, на Волині.

М. Луцкевич.

Південно-славянська справа в Австро-Угорщині.

В Австро-Угорщині живе яких 7 мільонів південних Славян. З них Словінці осіли ся в Країні, Стирії, Горипії, Градисці, Каринтії, Істрії і Триесті — разом понад 1,250.000 душ, а Сербо-Хорвати розділені поміж обидві держави австро-угорської монархії. В Хорватії і Славонії, які саме краї входять яко автономна одиниця у склад угорської держави, живе коло 2,300.000 Хорватів. Позатим є Сербів і Хорватів у Сирмії, Бачії й частині Банату на Угорщині 700.000, в Далматії і сусідуючій частині Істрії 800.000, а в Боснії і Герцеговині 1,700.000. Всього разом 5¹/₂ мільонів.

Відносини Австрії й Угорщини до Боснії й Герцеговини побудовані на засаді рівноярности, мають багато злих сторін і віддавна є предметом критики. Адміністрація Боснії й Герцеговини дуже скомплікована. Населення цих країв відтате так само від Далматії, яка належить до Австрії, як і від Хорватії і Славонії, що належать до угорської держави. Кращих умов для ірредентистичного руху тяжко придумати. І сей рух був одною з причин теперішньої страшної війни. Не диво, що з австрійського і з українського боку приходять щораз більше до переконання, що з скінченням війни треба буде приступити до упорядкування правнопубличних відносин згаданих країв, заселених однородним населенням, зєднуючи їх в менше або більше тісний звязок з собою.

Спільні змагання Хорватів і Сербів унеможливили давніше великі внутрішні противенства серед них. Одначе в останніх роках ті противенства зменшили ся, південні Славяне зблизили ся до себе й серед них зародили ся два головні напрями: великосербський і великохорватський. Великосербський напрям змагає до злуки всіх південних Славян в одну цілість під проводом Сербії. Сей напрям попірала царська Росія. Хоч побита Росія розпала ся і зробила мир з осередніми державами, а Сербія і Черногора зайняті військами центральних держав, великосербська алітація не устала й веде свою роботу далі на еміграції, а в червні 1917 р. проголосила навіть одноцілну сербо-хорватсько-словінську державу, до якої мало-б належати 12 мільонів південних Славян.

Великосербському напрямови противили ся Хорвати та Словінці, котрі старали ся утворити Велику Хорватію, до якої мали-б належати Хорватія, Славонія, Далматія, Боснія, Герцеговина й австро-угорські краї, в яких живуть Словінці. Велика Хорватія побіч Австрії й Угорщини мала-б бути третьою державою габсбурзької монархії, отже остання стала-б замість дуалістичною — триалістичною. Дві групи є у великохорватським напрямі. Один уміркований, під проводом сараєвського архієпископа д-ра Стадлера, котрий у своїй декларації з падолиста 1917 р. домагаєть ся „злуки тих країв, на які простягаєть ся хорватське державне право, а саме: Хорватії, Славонії, Боснії, Герцеговини й хорватської частини Істрії, в автономний державний організм як під політичним, так і економічним оглядом в нерозривнім союзі з монархією Габсбурів. Що торкаєть ся решти південних Славян, декларація хоче „боронити їх дуже загроженої національної і державної індивідуальности“. Радикальніша друга група, що обіймає більшість південних Славян. До неї належить і Південнославянський Клюб, котрий в заяві з 30 мая 1917 р. жадав „зєднання всіх країв, заселених Сербами, Хорватами та Словінцями, в одноцілну державу, вільну від усякого чужого впливу та збудовану на демократичних підставах під габсбурзько-лїттаринзькою династією.“ За сим жаданнем заявили ся також сербські й хорватські соціалісти.

В останніх тижнях виступила й малярська преса з проєктом розвязки південно-славянської справи. Без сумніву голоси цієї преси є висловом угорських відповідальних чинників. Вони проєктують прилучити Боснію і Герцеговину до

Угорщини, а Далматію до Хорватії, але дотеперішні відносини Хорватії до Угорщини не підпали-б зміни. Сим робом зєдинено-б австрійських Сербів в угорській державі. Одначе Хорватія і Далматія були-б окружені краями, адміністрованими безпосередно угорським урядом, а сей уряд при помочи відповідної комунікаційної і тарифової політики мав би на сі краї рішаючий економічний вплив. Небезпечний для Мадярів сербський елемент, не зважаючи на зєднання, був би фактично розділений, бо вчасти опинив ся-б в Хорватії — Далматії, вчасти знов під безпосередньою управою Мадярів. Те, що Австрія відступила-б Угорщині Далматію і зрікла ся-б впливу на Боснію, мала-б винагородити собі через злуку з Польщею і експансію на північ. Та Хорвати однозгідно й рішуче стали проти сього проєкту й виступили з свого боку з иншим проєктом. 13 червня зголосили ся хорватські провідники у д-ра Векерле, пропонуючи йому прилучення Далматії та Боснії й Герцеговини до Хорватії, отже створення „Великої Хорватії“ в рамках угорської монархії. Ріжниця сього пляну й попереднього та, що Боснія й Герцеговина не мала-б підлягати безпосередно угорському урядові, але мала-б побільшити автономну хорватську територію. Др. Векерле прийняв се бажання до відома. Одначе в угорським соймі підніє справу посол Ляндавер і зазначив, що неможливо, щоб Мадяри прийняли такий проєкт.

В Австрії викликав малярський проєкт неспокій, бо Австрія стратила-б Далматію. Віденські часописи виступили гостро проти нього, за те згодили ся на план утворення „Великої Хорватії“ з тим застереженням, що Австрія мала-б вплив на новий політичний твір. Між иншим могло-б се стати ся через переміну делегацій „на справжнє державне представництво“, себто через створення збірного представництва, до якого увійшли-б представники Австрії, Угорщини й Хорватії. Се дало-б можливість порозуміти ся безпосередно з Хорватами в цілім ряді економічних і політичних питань.

Про необхідність демократизації дотеперішньої дипломатії та про прилюдність закордонної політики взагалі*).

Серед політичних домагань, що виринули на обрію міжнародного громадського життя у звязку з війною та під її все розідаючим і все аналізуючим впливом, не-аби-яке місце займає постулат демократизації дотеперішньої дипломатії та зроблення прилюдною закордонної міждержавної й міжнародної політики взагалі.

Зайво доказувати, яке незвичайно актуальне й невідложне се домаганне. Чейже в жадній иншій сфері громадського життя не грішило ся більше й гірше проти основних засад новочасних демократичних прямувань ніж саме в області

* Порухена в сій статі справа таємної дипломатії се одна з тих справ, які винесли на денне світло російська революція, як і соціалізація землі й инші більшовицькі теорії, що не рахують ся з твердою дійсністю життя. Поки нації живуть у замкнених і відмежених від себе державних організамах і змушені кож-дого часу боронити не тільки своєї території, але й свого відмінного, витвореного історичними обставинами та природним положенням політичного, культурного, економічного й суспільного життя, поти існуватиме таємна дипломатія. Статю автора містимо яко вислів зрештою цілком слушних змагань до поправи відносин у дипломатичних зносинах. Дед.

Від автора. При сій нагоді присимо справити в наших попередніх статях такі друкарські помилки: В ч. 10, стор. 198, 1 шп. 24—25 рядок здоку замість „в ролі божевільних“ має бути „в домі божевільних“, 2 шп, 11 р. здоку: „в естонській“ — „в смоленській губернії“. В ч. 17, стор. 260, 1 шп., 23 р. згори має бути „в надпрарській“; стор. 261, 1 шп., 26 р. згори має бути „а пріорі більшість народів“ і т. ин.; 31 р.: „надаєть ся“. В ч. 19, стор. 286, 1 шп., 33 р. здоку: „Фрамба“ — „Фрабма“; 32 р. — „Švejdův“; 16 р. — „Slovanský“. В 21 ч., ст. 321, 1 шп., 2 р. здоку: „позаполітичному“ — „позанаціональному“; 2 шп., 2 р. згори: „національної“ — „позанаціональної“.

двовесної дипломатії й заграничної політики, котрі спочивали цілком на сутофеудальних і абсолютистичних принципах „старого ладу“, який віджив ся.

Саме всевітня воєнна катастрофа, яка вже п'ятий рік лютує над нещасною людськістю, — її повстання, поширення, неможливість її зльокалізувати, обмежити, не кажучи про її ліквідацію, все се є страшним і кривавим актом оскарження проти дотеперішніх антидемократичних метод старої таємної дипломатії та проти феудально-абсолютистичного ведення закордонної політики взагалі.

В пошукуванні головних винуватців сеї світової трагедії досі вже відкрито та здемасковано чимало злочинної захланности дипломатичного махерства в обох воюючих таборах, що однаково надуживали гарних гасел і принадних засад для замаскування свого імперіялістичного глитаєства й хижацтва.

Щоб не ходити за іншими прикладами, характеристичним є під сим оглядом зроблене миру Австрією з Румунією й „виправлене границь“ своїх коштом сеї останньої, себто загарбання румунських лісів у загальній вартості біля 3 мільярдів корон.*) І все се при формальнім признанню революційного гасла „без анексії й контрибуції“, до якого бувший австро-угорський міністер закордонних справ гр. Чернін нераз прилюдно й навіть зовсім офіційно зголошував ся!

Взагалі імперіялізм осередніх держав виявив ся досить виразно й було б цілком зайвим якось спеціально його дошукувати ся. Так само стоїть справа з антантою, котра змонополізувала нахабно найдемократичніші засади й гасла нашого часу й неначе справді воює за їх переведення та здійснення. Тому, що Німеччина фактично є втіленням антидемократичного монополію в справах державно-політичної й національної ідеології і що й під історично традиційним оглядом держави антанти (Франція й Англія) мають в культурнім світі величезний кредит яко каменярі демократично-громадського поступу, тимчасом, коли осередні держави (Прусія й Угорщина) не без причини уважають ся (особливо після повалення царизму) останніми твердинями державного та громадянського реакціонізму, не диво, що майже всі народи в часі сеї війни дістали ся до антантської гіпнози й зовсім не добачають за демагогічною її фразеологією також справжніх імперіялістичних її замірів і прямувань.**)

Тому видання большевицьким правительством Росії деяких таємних документів з архіву російського міністерства закордонних справ***) є вельми актуальною знахідкою під сим оглядом, яка дозволяє заглянути трохи за куліси антантської дипломатичної алхімії й демаскує де в чім заборчистість державно-політичних прямувань сього табору. Комісар для закордонних справ Троцький в передмові до їх публікації таким робом схарактеризував „таємну дипломатію й таємні договори“: „Пристаючи до оголошення секретних дипломатичних документів з області зовнішньої політики царизму й буржуазно-коаліційних правительств за перших місяців революції, вповнюємо те зобов'язання, яке ми взяли на себе, коли наша партія знаходила ся в опозиції. Таємна дипломатія се необхідне знаряддя в руках посідаючої меншости, котра змушена опанувати більшість, щоб підчинити її своїм інтересам. Імперіялізм, з його світовими заборчими плянами й хижацькими союзами, довів систему таємної дипломатії до найвищого розвитку. Боротьба проти імперіялізму, який

обезкровив і зруйнував народи Європи, означає zarazом боротьбу проти капіталістичної дипломатії, яка має чимало причин побоювати ся дневного світла. Російський нарід, а zarazом народи Європи та всього світу мають довідати ся документальну правду про ті пляни, які таємно кували фінансісти та промисловці поруч зі своїми парламентарними й дипломатичними агентами. Право на сю правду народи Європи оплатили безчисленними жертвами й загальним господарським зруйнуванням. Скасування таємної дипломатії є найпершою умовиною народньої чесноти, справді демократичної зовнішньої політики... Робітниче та селянське правительство касує таємну дипломатію з її інтригами, шифрами та брехнею. Ми (себто працюючий люд) не маємо чого скривати...“

В сій передмові Троцького отже виразно й категорично виставлено домагання абсолютної прилюдности закордонної політики й zarazом слушно висловлено рішучий засуд дотеперішнім таємним дипломатичним махинаціям, які народи мусли час від часу оплачувати потоками крові й господарськими крахами. З щоденної преси відомий зміст сих поодиноких (загалом 32) документів, в яких мова майже про всі актуальні політичні й міжнародні справи у звязку з війною та з приводу війни (а саме про константинопольське й дарданельське, малозайське й перське, ельзас-льотаринзьке й австрійське, італійське, румунське, грецьке й загалом балканське й, що особливо цікаве, про дуже своєрідне й мало делікатне відношення демократичної антанти до революційної нової Росії, яка еманципуєт ся від авторитарного її протекторату).

Далі йде загальна характеристика таємної дипломатії й закордонної політики на основі сих документів. „Відхилення завіси над таємною дипломатією—каже автор цитованої статі—виявило всю злочинність, цинізм і лукавство імперіялістичних правительств, які нап'юкували народи у війну, змусли стікати кровю всі найбільші нації Європи, без краю протягають вигублення й руйнування людськості в імя інтересів невеликої купки королів, тяжкої індустрії та фінансової олігархії. Велика республіканська Франція, боронячи ся перед німецьким імперіялізмом, виторгувала у кривавого самодержця „всєя Руси“ згоду на таку „самозахистну“ програму, як поворот Ельзас-Льотарингії, загарбання лівого берегу Рену й Сирії. Задля народніх мас—високопарна деклямація про „утиск братів, що стогнуть в чужім ярмі“, а в дипломатичнім листуванні без зайвих фраз і жалісних слів ділові розговори про лісопромислову область Льотарингії та про всю вугільнопромислову область долини Сари... Шляхотна Англія, яка виступила на оборону малої героїчної Бельгії, умовляєт ся про включення неутральної зони Персії в „англійську сферу впливів“, про признання „прав“ Англії та Франції в азіяській Туреччині й т. ин. В заміну Росії обіцяєт ся „в результаті теперішньої війни“ Константинополь, західне побережжє Босфору, Мраморного моря й Дарданелі, південну Тракію, острови Мраморного моря й кілька грецьких островів. Союзні держави „по приятельству“ полишають одна другій „повну свободу“ щодо установаження меж з Німеччиною й Австрією.

Повторюємо, у всіх сих „гешефтах“ людською кровю нема нічого несподіваного й зовсім нікого не здивує, що царська дипломатія в конкуренції міжнародної злочинности побилала всі рекорди. Так п. Сазонов (друге видання Мілюкова), „зокрема обстоював“ виключення польського питання „зі справ міжнародного обговорення“ й усунення „всєяких спроб поставити майбутність Польщі під гарантію й контролю держав“. Навіть мова міністрів Романових відзначаєт ся виїмковим цинізмом і ми читаємо в телеграмі сьогож Сазонова про „нові принади для підбадьорення Румунії до оружного виступлення“...

З документів післяреволюційного періоду—каже згаданий московський публіцист—на окрему увагу заслуговують телеграми Терещенка про демарш трьох союзних послів

*) За „виправлення меж“ коштом Румунії з боку Австро-Угорщини Румунія аж надто винагородила себе загарбанням Бесарабії, нерумунська більшість якої рішуче запротестувала проти злуки з румунським королівством. Ред.

**) Під сим оглядом вельми цікавою знахідкою є розвідка голландського публіциста R: Europa ander de politieke hypnose van Groot Brittanje, 1915 (Європа під політичною гіпнозою Великої Британії. Порівняння поміж сучасною величезною боротьбою та Наполеоновими війнами), в якій дуже пластично засновано імперіялістично-заборчий характер англійської політики у XIX ст.

***) Книжкою вийшли в Берліні під заголовком „Тайные документы изъ архива Русскаго Министерства Иностранныхъ Дѣлъ“.

(Франції, Англії й Італії) в область внутрішньої російської політики. З огляду на багато разів опубліковані „спростовання“ пп. дипломатів, які гнівно відкидали „наклепні чутки“ про їх втручання у внутрішні справи Росії, твердження Терещенка про „тяжке вражіння“, яке зробила „на нас“ колективна заява трьох послів, і вислів „подяки“ Лансінґови за те, що Америка не брала участі в сім кроці, — набуває особливого значіння і сенсу. Характеристична відповідь Керенського могутим протекторам Росії: він передовсім запевнив їх, що „поробить заходи задля того, щоб інтервенція їх не набула в громадській думці країни інтерпретацію, яка могла-б викликати роздратування проти союзників“, а далі широко „виправдуєть ся“ з роблених Росії закидів і наприкінці через стиснуті зуби зауважив, що Росія „всежтаки є великою державою“.

Сей стосунок демократичної антанті до революційної Росії влучно засував в сійже самій часописі инший російський публіцист В. Керженцев (пор. його статю: „Россія и союзники“), кажучи: „Ми нераз показували, що Росія з її багатоміліоною армією уважаєть ся союзниками найчастіше, як наємний німецький жовнір в давнійших часах, котрого засоблюють грішми та припасами, щоб він воював на славу імперіалістичних забаганок міжнароднього капіталу. Симпатії союзників до Росії були просто пропорціональні до поведжень її армії. Тільки російське гарматне мясо високо коштувало на лондонській і паризькій біржі... Що обходить імперіалістів внутрішнє положення Росії, її перша боротьба в імя демократичних і суспільних реформ!—вони хотять від нашої батьківщини лише салдатів, салдатів і салдатів. Вони не хотять бачити зруйновання, до якого привела війна Росію, та її фізичної нездатности вести далі боротьбу; вони потребують від Росії лише воєнної підмоги, а Росії вони готові дати грошей і товарів не для внутрішнього оздоровлення, але лишень яко платню за кров“.

Ми не будемо тому наводити їх тут і обмежимо ся їх характеристикою, зробленою російським публіцистом Р. Григоревим на сторінках органу Горького „Новая Жизнь“*), в якій влучно зясовано справжнє хижацьке обличчя не лише антантського, але й новочасного великодержавного імперіалізму взагалі. Згаданий автор, слухно звертаючи увагу на подекуди сензаційний характер большевицького опублікування сих документів і не менш слухно зазначаючи, що здебільшого й загалом зміст їх для тих, котрі добре орієнтують ся в світовій політиці, не є жадною несподіванкою, додає: „Одначе не зважаючи на се опублікованнє офіціальних документів, які цілком потверджують ту оцінку справжніх цілей і двигунів світової бойні, котру увесь час відстоювали при оповіданню байок з боку буржуазних шовіністів і соціал-патріотів інтернаціоналісти всіх країн, — має величезне політичне й моральне значіння“.

Ми навели сі довгі цитати, які характеризують відношення антанті до Росії (й особливо до нової революційної Росії), бо саме в ній найяскравіше проявляєть ся вся захланність її імперіалізму й капіталістично-буржуазний характер її політики взагалі, в який давнійший демократизм давно вже втопив ся в болоті глитайського новочасного плутократизму.

Одначе вертаємо ся ще раз до вище цитованої статі Григорєва й наведемо з неї ще один уступ, який загально характеризує сей політичний плутократизм сучасної капіталістичної суспільности. В ній мова про міжнародню конференцію фінансістів у Берні, яка офіціально рішуче заперечувала ся заінтересованими державами. „Виходить,—пише російський публіцист,—що банкові інтернаціоналісти обговорювали базу порозуміння на ґрунті повернення Ельзас-Льотарингії Французам, „задоволення“ Італії та „компенсацій“ центральних імперій „на сході“—на рахунок Росії. Впливовий

англійський фінансіст висловив ся в тім дусі, що Англія „може прийняти“ вигідне для Німеччини відокремленнє від Росії кількох малих держав, тим більш, що на випадок ослаблення Росії Англія одержить свободу рук в Азії“. А далі: „В розшматованій Росії німецький промисл і торгівля надовго знайдуть для себе працю. Конкуренція Америки з Німеччиною на ґрунті російського ринку для Англії навіть вигіднійша ніж перевага там одної з них“.

З сього останнього уступу цілком ясно видко, на яких хитких, беззасадних і лише хижацько-егоїстичних підвалинах спочиває сучасна закордонна політика, фактично опанована верховодами фінансово-промислових капіталістичних кругів, а офіціально ведена аристократично-феодалною дипломатією без якої небудь громадської контролі при замкнених дверях.

Під сим оглядом стоять в обох воюючих таборах однаково погано й в центральних державах, де політичний абсолютизм і феодалізм законсервували ся сильнійше й де нема таких демократично-конституційних і парламентарних традицій, як в антанті (Франція і Англія), і в антанті куди ще гірше й анахроністичнійше.

Ясне одно: як що світ не має на будуче бути знову зятягнений до такої кривавої катастрофи; коли народи не мають бути здєятковані та зруйновані під маскою патріотизму задля необмеженого хижацтва капіталізму й національної захланности, а доля і життє поодиноких народів і країн не мають надалі бути видані безконтрольному пануванню таємної дипломатії, звичайно трактуючої їх як безсловесну якусь отару, котру після свого схочу може розділювати або злучувати,—в таким разі конче неминуча основна реформа як дотеперішньої дипломатії, так і метода зовнішньої політики взагалі. Ся війна більш, ніж треба, переконала світ в тім, що дотеперішні таємні методи дипломатичного мистецтва та вся система закордонної політики небезпечні та шкідливі в своїй основі. Затоплений в крові світ має право домагати ся абсолютного скасування таємної дипломатії й загальної демократизації та прилюдности закордонної політики. Його гаслом хай буде: геть з тайними умовами за спинами народів! Геть з дотеперішньою дипломатичною алхімією! Майбутнє міжнароднє життє хай буде основане на демократичнім і прилюднім порозумінню поодиноких держав і народів. Инакше й без сього людськїсть ніколи не спекаєть ся кривавого приви́ду війни, а міжнародній мир все ще лишить ся романтичною утопією політичних мрійників.

Н. В.

Національна справа.

(Уваги на часі в звязку з війною).

III. Соціалізм і національна проблема.

У звязку з увагами в попереднім розділі про капіталізм мусимо порушити окремо ще справу відносин соціалізму до національної проблеми та національних рухів. Здавало ся-б, що соціалізм при своїм визвольно-суспільнім завданню від початку мав би бути природним спілником національної еманципації поневоленних народів, що відроджують ся. Одначе в дійсности так не було. Стало ся майже навпаки. Первісний соціалізм, як у своїй утопійній, так і пізнійшій науковій формі подібно до революційного демократизму й лібералізму минулого століття вивав у блуд проти національного космополітизму, звязаного генетично з відомою вже нам антинаціональною ідеологією французької революції*).

Правда, робітничий інтернаціонал на початку свого істнування зайняв був щодо національної справи зовсім

*) Цікавий причиною до сеї справи читач може знайти в критиці сього наївного космополітизму у вище згаданій монографії Бавера. Далі ще порівняний нарис К. Реннера: Війна й переміна національної думки.

*) Пор. його статю: „При открытїи занавѣсѣ“—„Н. Ж.“, 1917, ч. 178.

слухне й раціональне становище. В органі його німецької секції „Der Vorbote“ (Провістник) знаходимо (в 1866 р.) вельми цікаві й досі ще актуальні думки й уваги з приводу інтересуючої нас тут проблеми. „Міжнародне робітничє питання—читаємо в сім часописі — має всюди передпосилку—свобідний і цілковитий національний розвиток“. „Кожда нація повинна в себе вдома обчистити свій поріг, то є передусім вирішити своє національне завдання, яке спочиває у політичній свободі в середині й національній самостійності назверх“. „Суверенність народу—пояснює ся далі—лежить в тім, що народ належить собі“.

Нас спеціально цікавить та обставина, що в „Der Vorbote“ нація не розуміла ся лише в державно-політичній сенсі, але й яко культурно-духова індивідуальність, а потім, що право на національний розвиток признавало ся не тільки великим і пануючим народам, але всім безрізниця: „жадна нація не повинна мати ніякої іншої переваги крім тої, що признає ся їй завдяки її знанню і діяльності, її інтелектуальній і матеріальній роботі на полі творення мирної культури“. „Навіть найменша національність повинна все мати забезпечене свободне й самостійне існування“. „Der Vorbote“ добре розумів також синтетичну гармонію поміж національним і інтернаціональним: „Кожда національність як органічна складова частина великої сімі людства повинна відповідно до свого темпераменту, до своїх здатностей і природних продуктів своєї країни внести свою відповідну частину до загальної культури“.

І завдання міжнародної асоціації робітників лежить саме в тім, щоб бути посередником між духовими, моральними й тілесними потребами народів і щоб їх гармонізувати. „Кождий народ — ще більше пояснює ся думка — вкладає відповідно до свого темпераменту, клімату та продуктів своєї країни свою відмінну від інших частину до загальної культурної скарбниці й саме та різноманітність в творчості робить можливим витворення одної гармонійної цілості“. Розумієт ся, що політичне зорганізованне людства сей часопис уявлював собі у формі вільної спілки народів, себто федерації.

На жаль напям, репрезентований „Der Vorbote“, швидко занепає або лишив ся у царині теорії, бо на практиці розпаношила ся більш або менш замаскована державно-централістична течія й космополітизм (Про „Der Vorbote“ пор. Х. Житловський: „Соціалізм і національне питання“, стор. 11—13 і К. Kautsky: Die vereinigten Staaten Mitteleuropas, стор. 41—43).

Сей космополітизм, який з погордою та ворожо ставив ся до національних прямивань „неісторичних“ і „неарійських“ народів, був дивовижною мішаниною інтелектуальної наївності з державно-централістичним атакізмом і національно-расовим феудалізмом. Ті, хто бундючно проголошував, що „Wir haben den Standpunkt der Nationalität überwunden“, себто, що ми вже перейшли поза національне становище (отже уважаючи космополітизм за вищу фазу в суспільнім розвитку людськості ніж природний націоналізм), не бачили або не хотіли бачити, що їх космополітизм се саме фікція, що він в дійсності зовсім не є ні на національним, ні поза національним, але так само національним, але представляє тільки старшу, вищу й ширшу форму культурно-національного розвитку.

Вони не розуміли, що всесвітнє й загальнолюдське скрізь та все проявляло ся в національній формі, що вселюдське, як учив уже Драгоманів (його свого роду caeterum censeo у національних справах було гасло: „космополітизм в ідеях і цілях, національність у ґрунті й формах культурної праці“). В писаннях Драгоманова взагалі, а особливо у двох розвідках: „Чудацькі думки про українську національну справу“ та „Листи на наддніпрянську Україну“ — основно зроблено

критику псевдокосмополітизму, про яку тут саме мова) є лише метою, ідеалом, а національне є засобом і шляхом.

„Багато продуктів загальнолюдської культури—слухно зауважав Х. Житловський у своїй дуже цікавій праці „Соціалізм і національне питання“, (стор. 53)—існують лише в певній національній формі й цілком не можна їх подумати без неї. Найбільше, що можна собі уявити, се те, що їх можна переллати з одної національної форми в другу. Але цілком втратити сліди тої або другої національної відбитки вони не можуть. Національність се майстерня, в котрій можливі продукти загальнолюдської вищої культури отримують свою конкретну всенаціонально певну дійсність або вірніше: національність се органічне єдинство, що витворює ті національні творчі форми, з котрих виходять вищі продукти загальнолюдської культури, конче пересякли духом тих форм“.

Наївний космополітизм минулого століття не розрізнявав отже національної форми прояви від загальнолюдського змісту в культурі й життю поодиноких народів і тому не добачав органічного звязку поміж народнім і вселюдським, а навіть констатував природний антагонізм поміж ними... Тимчасом однак, як се гарно й переконуючо зясував у своїх писаннях Драгоманів, справжній космополітизм з природним (а не заборчим) націоналізмом є як в найтіснішим органічним звязку. „В своїй істоті — каже з сього приводу автор монографії „Історична Польща і великоросійська демократія“, стор. 263-264 — думка космополітизму й людяности зовсім не суперечна з національною думкою, але є лише дальшим її розвиненням... Саме поняття ідеалу людства витворюєт ся та продовжує в витворюванні ся у людей шляхом абстраговання ліпших прикмет індивідуальностей, корпорацій (як проявів праці) і націй, чому й поступ сього ідеалу не вимагає стирання всієї різноманітності людства, але навпаки жадає їх постійного розвитку. Космополітизм і гуманізм виключають лише національні антипатії, національний екслюзивізм та закликають до стирання національних недостатків“.

Другим блудом сих „космополітів“ була гадка, що всесвітньо-культурний і загально-людський поступ є моноподем тільки великих і державно-історичних народів. Тимчасом новочасна історія Європи спростувала неслухність сього погляду так само, як неузасадненість спорідненого з ним закиду культурної „меншартности“ неарійських і „неісторичних“ народів, про що ми говорили вже попереду. Всесвітнього значіння культура малих скандинавських народів, імпонуючий культурний розвиток малих держав і народів, як Швайцарія, Бельгія та Голяндія, далі неарійської Фінляндії і т. ин. (Пор. про се цікаву розвідку Е. Бернштайна: „Vom geschichtlichen Recht der Kleinen“ = „Про історичне право малих“ у „Die Neue Zeit“, 1915, ч. 24) зразково показують неслухність та упередженне сього космополітичного аристократизму. Малі, неісторичні, напівісторичні й неарійські народи та племена не зайві у великій варетаті вселюдської культури. Вони також є співробітниками у витворюванні всесвітньої правди, краси й поступу. Численність чи расове походження не є в сім процесі рішаючим моментом так само, як і великість заселюваної територіяльної просторони. Менш численний народ може бути культурно сильніший за більш численного, недержавний, поневолений за державного пануючого народу. Пригадаймо величезне культурне значінне малої поневоленої Греції для величезного пануючого Риму. Сонце відбиваєт ся не тільки у великім океані або морі, але й в найменшій кропельці роси. Так само всесвітня правда та краса не є лише моноподем великих вільних і пануючих народів.

„Погляд на Швайцарію, — сказав на базельськім конгресі соціалістичного Інтернаціоналу Трульєстра — на ґрунті якої ми знаходимо ся, погляд на гарну гуманітарну працю, зроблену маленькою країною Данією, один погляд на мистецтво та науку й культуру Бельгії та Голяндії доказує нам,

що не треба ніякої великої простороні, щоб бути великим культурним народом“ (Цитоване Бернштайном в його наведеній розвідці „Про історичне право малих“, себто держав і народів, стор. 759).

Цікавою та дуже характеристичною для космополітів минулого століття є одна обставина: вони не признавали національно-відродних прямувань народів-кріпаків, що пробуджувалися, та симпатизували з національно-державними плянами поневолених некріпацьких націй. Малярський національно-революційний рух, як і польський, далі італійське та німецьке державно-національне зеднання знайшов у сих космополітів велику симпатію і енергічну підтримку, хоч демократизм в них був дуже зглядний та розвіяв ся швидко (порівн. сучасну Угорщину або Прусію) після досягнення державно-політичної мети.

Ліберали, демократи, революціонери та соціалісти середини XIX ст., основно розходячи ся у політичній своїй ідеології, а подекуди і цілому світогляді взагалі щодо ворожнечі супроти визвольних прямувань плебейських народів, що відроджували ся, були дуже солідарні.

В сих останніх вони бачили лише темні сили реакції та контр-революції, замасковані замахом поваленого „старого режиму“, божевільні та фантастичні спроби вміло гальванізувати та оживлювати мерців, котрі природним розвитком річей покладені були до вічного та непробудного сну на великому цвинтарі всесвітньої історії й над якими новочасне життя та культурний поступ перейшли вже безапелційно до дневного порядку.

Сього становища тримав ся та навіть спеціально підкреслив і теоретично обоснував т. зв. науковий соціалізм, себто марксистизм, а саме у первісній фазі свого істновання та в публіцистичній діяльності головних трьох своїх корифеїв: Маркса, Енгельса й Ляссала.*)

Вже сам іронічно-згрідливий та висміюючий тон, яким писали про „неісторичні“ народи каменярі наукового

*) На українській мові є питома дуже интересна розвідка про їх відношення до справи, яка нас тут цікавить. Маємо на думці нарис Д. Донцова: Енгельс, Маркс і Ляссаль про „неісторичні“ нації, у „Літературно-Науковім Віснику“, 1914 р. (за лютий і далі). В ній докладно виложені основні погляди творців наукового соціалізму на справу національного ренесансу історією приборканих народів; вияснені далі мотиви та причини негативного їх стосунку до сього процесу та врешті зроблена докладна критика основних похибок сих теорій німецької соціалістичної трійці. На нашу думку автор одначе занадто підкреслив виключно об'єктивний характер сих останніх та незовсім раціонально відкинув у них (розд. I) суб'єктивний момент, себто певне расове та національне, хоч і підсвідоме їх упередження до східно-європейських (головно Славян) і недержавно-неісторичних народів. Напр. стосунок Маркса до Чехів вже у 1848 р. був анахронізмом. Чехи перед Білою Горюю мали свою власну державу та культурну історію, як мало котрий з новоевропейських народів. У повставшому австрійському парламентаризмі вони первісно (Палацкий та Рігер) висунули дуже радикально та демократично, здебільшого у дусі засад французької революції-ідеології. Найвизначніший чеський публіцист того часу К. Гавлічек був демократичним політиком і безкомпромисовим поступовцем. Тогочасне чеське славяновільство було вразно антипанславянське та протиросійське (Гавлічек), властиво будучи спробою політичного австрославізму. Палацкий у своїм відомім листі до франкуурського парламенту дуже категорично висловив ся проти царсько-славянської „універсальної монархії“.

Все се Маркс або знав, або мусів знати. А як що не знав, се не може бути полекшуючою обставиною, бо незнаннем фактів відповідальний публіцист не може бути взагалі виправданий. На нашу думку такий геніальний знавець історичного процесу, як Маркс, об'єктивно, себто лише в залежності від „історичного оточення“, таких грубих похибок не міг зробити. Се могло стати ся лишень під впливом підсвідомих суб'єктивних сил, отже расово-національного упередження та державно-історичного пересуду, а то тим більше, що се був чималий гріх „молододі Європи“ й тогочасного революційно-демократичного космополітизму, про який ми говорили вище, а який ідентифікував ще національну засаду з державним принципом.

З огляду на згадану розвідку Донцова (де також наведені відносини марксистської літератури щодо нашої справи, стор. 315) ми обмежимо ся у нашій нарисі лише до загальної характеристики стосунку корифеїв новочасного соціалізму до національної справи, про ближше поінформованне щодо сього відсилаючи читачів до вище цитованої праці.

соціалізму, звертає на себе увагу. На думку соціалістичної трійці — се „відпадки народів“ (Völkerabfälle), дикі та варварські шматки народів (Ляссаль) недолітні „народці“, якісь „хлопчаки“ (die Burschen), їх визвольні прямування до здобуття рівноправности — се „право на рабування худоби“ (Recht auf Viehraub). Вони „дикі сили природи“, „кусники племен“, історія котрих належить до минувшини й теперішній історичний розвиток котрих зв'язаний з націями іншої раси й мови (Маркс), національність та політична активність яких давно була притлумлена та котрі були змушені через те від тисячі років іти слідами могутніших народів“ (Маркс). Вони отже лише є „додатки до німецької або угорської нації й більш нічого.“

Політично вони є і „аж до їх повного загину, або винародовлення лишать ся носителями контр-революції“. Їх національно-відродні та визвольні прямування суперечать духу часу. Вони є божевільними спробами „привернення status quo, що був року божого 800 (Маркс), і котрий отже ніколи не може вже вернути ся, бо стоїть в основній суперечности з новочасним історичним розвитком, який за судив на неминучу смерть та винародовлення раз на все всі сі неісторичні народи.“

У Енгельса знаходимо спробу об'єктивного доказання неминучого занепаду славянських народів (поза Поляками, котрі, як відомо, все тішили ся симпатією революційної та демократичної Європи, Москалів та балканських Славян): на думку великого співробітника Маркса сим Слав'янам „недостає первісних історичних, географічних, політичних та економічних умовин самостійности. Народи, що ніколи не мали власної історії, котрі від того моменту, як осягли перший примітивний ступінь цивілізації, вже дістали ся під чуже пановання, або ще й через чуже ярмо насильно були втянені на перший щабель цивілізації, не мають жадної здібности до життя. (Курсив мій, I. Б.). Якби ще австрійські Слав'яне творили одну компактну масу, як Поляки, Маляри, Італійці, якби вони потрапили збудувати державу з 12—20 мільонів населення, тоді їх претенсії мали б ще серйозніший характер.“

Се, мовляв, клясично заснована основа теорії про т. зв. культурну нездібність (згодом культурну „меншвартиність“, про що ми вже говорили вище) „неісторичних“ народів.

Само життя та новочасний культурно-національний розвиток і поступ сих історією неначе засуджених на смерть народів скоригував її, як і всі інші сього роду погляди корифеїв новочасного наукового соціалізму на „неісторичні“ народи.

Де лежать об'єктивні причини сього їх становища, добре вияснено у вище згаданій розвідці Донцова (Пор. IV розд.): прийняття хвилевого тактичного союзу „неісторичних“ народів, що пробуджують ся з політичної тогочасної реакції, за щось стале та неперемінне (звідки оскарження їх у контр-революційности на все), отождаснення об'єктивних інтересів поневолених „неісторичних“ народів з інтересами державно-пануючих; знехтування соціально-економічної їх структури, яко певної передумовини неминучого їх зреволюціонування у майбутности; врешті, перебільшенне панславянської небезпеки для Європи та подекуди в тих часах звичайне плутання понять про державне та національне.

Про вплив суб'єктивних деяких моментів згадано вище у відноснику.

Для нас тут зрештою важне не те, як та чом у помиляли ся у сій справі каменярі новочасного соціалізму, але те, що сі їх хибні погляди фатальною спадщиною лишили ся у дальшій розвитку соціалізму, стали ся свого роду непорушними догматами для пізніших соц.дем. партій, в яких державний характер, протинаціональний централізм та побороування відродних прямувань неісторичних народів узасаднювали ся та виправдували ся звичайно найвищим авторитетом перших навчителів та віщунів новітнього соціалізму.

Марксист-ортодокси, фанатики мертвої догми, замість щоб вжити дотепної методи свого великого вчителя задля в'яснення національної проблеми, як се зробили згодом Кавтський, Бавер, Реннер, відхрещувалися та цуралися (особливо у Росії під проводом найбільшого схоластика марксизму Плеханова) протинаціональних цитат і думок вище згаданого роду з писань Маркса й Енгельса. Їх інтернаціоналізм, як передтим космополітизм революційно-демократичної Європи, був рішуче антинаціональним, але головню лише у стосунку до недержавних та неісторичних народів, яким *via facti* приходилося завоювати собі рівноправність у соціалістичному Інтернаціоналі.*)

Саме їх національно-еманципаційні прямування поборовалися та гальмувалися відомим афоризмом з комуністичного маніфесту, що „робітники не мають ніякої вітчизни.“

Категоричний імператив життя, невпинний розвиток та поступ поневоленних народів-плебейців, що пробуджувалися й відроджувалися національно та культурно, змусив врешті соціалізм до основної ревізії його „первородного гріха“ щодо національної проблеми. Сталося се поперше наприкінці минулого століття у державі найбільш загострених та палких національних суперечок, себто в Австрії, звідки вийшли найвизначніші марксистські дослідники й теоретики національного питання (Бавер і Реннер) та де була випрацьована перша новочасна соціалдемократична програма щодо національної справи (а саме т. зв. брюнська з 1898 р.). Ревізію-ж становища до національної проблеми корифеїв наукового соціалізму зробив відомий коментатор марксизму К. Кавтський, який опісля чимало присвятив уваги соціалістичному роз'ясненню сеї дуже складної й актуальної справи.**)

Ін. Бочковський.

(Кінець буде).

Вісти.

Покликання до армії. Комісія для вироблення статуту про покликання до української армії, що працювала під проводом генерала генерального штабу Савелєва, закінчила свою роботу. Ухвалено в першу чергу покликати осіб, що покликують у себе в 1920 р. Перша бранка відбудеться не пізніше падолиста 1918 р. Через те, що полекші, які давав московський уряд у військовий обов'язку, зменшували

*) Найцікавіше та на перший погляд здається навіть неможливим те, що вище згадане протинаціональне становище ортодоксального марксизму не рідко заповнювало у негрі своєї догматики й перших соціалістів поневоленних народів котрі своєю революційну діяльність починали здебільшого під впливом виразно протинаціонального інтернаціоналізму. Поперше на дальшій ступні розвитку яко реакція проти цього безнаціонального соціалізму появляється звичайно серед поневоленних народів народній соціалізм, який потім поборється довший час з боку перших як соціалістична „ересь“ та глумливо висміюється як „соціалпатріотизм“. Пригадаємо лише завітні бої на сїм ґрунті у польському соціалізмові (поміж „L. P. S. D. K.“ та „P. P. S.“, „Українську Спілку“, ворогування між грузинської С. Д. і соціалістами-федералістами, вірменської С. Д. та „Дашнакцутюн“ і т. ин.). Більш менш до сеї категорії відносять ся також спір у чеському соціалдемократичному професійному рухові поміж „централістами“ й „автономістами“. Що згодом соціалізм стає одним з найвпливовіших чинників у політичній життю народів, що відроджують ся (Фінів, Лотонів, Чехів) є з огляду на аналогію поміж класовою та національною еманципацією зовсім зрозуміла та природна річ.

**) Пор. його передмову до збірки статей К. Маркса Revolution u. Kontr-Revolution in Deutschland та особливо спеціальну розвідку: Der Kampf der Nationalitäten u. das Staatsrecht in Österreich в „Die Neue Zeit“ (1898), потім відому брошуру: „Національність і інтернаціональність“, а подекуди горічню публікацію: Die Vereinigten Staaten Mitteleuropas, Штутгарт, 1916. Звертаю увагу, що накладом У. С. Р. П. вийшли українські переклади кількох визначних соціалістичних праць (здебільшого цитованих тут) про національну проблему, між ин. Реннера, Кавтського, Пернерсторфера, Житловського, Борнсова, Жореса.

скільки війська на 60 відсотків, ухвалено полекші зменшити; зменшити ся також полекші учням вищих і середніх шкіл. Всі статі закону про військовий обов'язок московського уряду переробить ся. Багато статей скасовано. Окрім 20 р. притягнуть ся до відбування військового обов'язку осіб, що уникали цього обов'язку в Росії і пробувають тепер на Україні. В число сих людей входять також цивільні й полонені, яких затримано в Австрії, Німеччині, Болгарії й Туреччині та які повертають ся на Україну. Не підлягають покликанню особи, яких увільнили московські військові установи з причини фізичних хиб. Через закінчення вироблення закону про підданство ухвалено тих осіб, що належать до московського підданства, не покликати й обмежити їх тільки в деяких правах. Командний склад набереть ся з бувших російських офіцерів, які мають зв'язок з Україною.

Реорганізація Міністерства закордонних справ. Досі в Міністерстві закордонних справ був усього-навсього один департамент з єдиним на все Міністерство директором цього департаменту. Але Українська Держава міцнішає, набирає сили, заводить зносини з іншими державами та з своїми колоніями по чужих землях. Отже через се і в сїм Міністерстві, чим далі, набирається все більше й більше справ. Служаці не вправляють ся робити все у свій час і через те чуто багато нарікань на бюрократичну тяганину Міністерства. Так напр. щоб одержати звичайний пропуск на виїзд з України, доводить ся витратити 3—5, а то й більше днів. Щоб запобігти сьому лихови, Міністерство має бути незабаром зреорганізоване: заснується канцелярія міністра, на начальника якої запрошено І. Мірного, та два департаменти: департамент загальних справ і департамент чужоземних зносин. Директором департаменту загальних справ лишається теперішній директор К. Лоський. Департамент чужоземних зносин матиме між іншим політичний відділ і відділ преси.

Інститут вивчення близького сходу. Сієї осені в Києві відкривається інститут для вивчення близького сходу з відділами консульським і комерційним. Курс має бути двохрічний. Мета — підготовлення дипломатичних, консульських і комерційних агентів, приватних урядових організаторів і керівничих ріжних торговельних та культурно-соціальних підприємств на близькім сході. Особливу увагу звернеть ся на вивчення права, економії, культури й етнографії Болгарії, Сербії, Румунії, Греції, європейської й азійської Туреччини, турецької та славянських нових мов, техніки, торгівлі та зв'язаних з ними дисциплін. Для всебічного пізнання держав балканського півострова й Малої Азії при інституті відкривається додатковий однорічний курс. Намічаються науково-практичні екскурсії під керуванням учителів на близький схід. Слухачами інституту приймаються особи обох полів з середньою освітою.

Призначення посла в Болгарії. Українським послом у Болгарії призначено бувшого міністра закордонних справ О. Шульгина.

Призначення консула до Харбину. Сими днями Міністерство закордонних справ призначило голову Окружної Манджурської Української Ради П. Твердовського на посаду тимчасового консула в Харбині.

Анкета про мову. Катеринославська губерніяльна земська управа звернула ся була до читачів своєї газети „Народне Життя“ з запитом, на якій мові краще та зрозуміліше видавати газету. До 20 червня результати анкети мали такий вислід: щоб видавати виключно на рідній українській мові, управа дістала 1079 голосів від читачів і 44 від громадських інституцій; на українській і російській мові від 4 читачів і громадських інституцій; на російській мові від 3 читачів.

Допомога бранцям. В Києві відбулася нарада представників громадських організацій і зацікавлених установ по питанню про допомогу бранцям. Ухвалено закласти „Комітет допомоги бранцям на Україні“. На сій нараді вибрано орга-

нізаційну комісію в складі голови відділу допомоги бранцям при всеросійськiм союзi земського союзу Б. Кірякова, представника красивого комітету спілок мiст північної України І. Фрумiна, представника Міністерства військових справ отам. М. Сергієва-Войнаровського та представника спілки родин і близьких бранців Г. Гуревича. На останнiм засiданнi мiської думи представниками від мiського самоврядування до складу комітету допомоги бранцям обрано гласних Шлезингера й Петкевича.

Україно-французьке товариство. Серед частини українського громадянства виникла думка заснувати інститут українсько-французького науково-літературного єднання.

Дiм робітників. Нарада робітничих організацій міста Миколаїва ухвалила негайно розпочати будівництво дому робітників, де міститимуться всі організації міста. Зібрано на будівлю триста тисяч.

Учителів шкіл на зайнятих землях Волині, Підляша й Полісся просимо прислати нам відповіді на такі питання:

- 1) Назва місцевости, де є школа?
- 2) Скільки клас має школа?
- 3) Скільки учнів у школі: хлопців? дівчат? роки?
 - а) скільки вписано " " "
 - б) " вчало " " "
- 4) На скільки ступнів поділені школярі і скільки їх у кождім?
5. Вислід класифікації.
6. Число учнів по національності.
7. Число учнів по релігії.
8. Число учнів по станам.
9. Число учнів по зайняттям їх батьків.
10. Чи є при школі які курси для дорослих (для неграмотних тощо) і скільки на них учалося? (дівчат, хлопців).
11. Чи є при школі бібліотека і з скільки томів складається.
12. Які прибутки й видатки мала школа?
13. Як довго існує українська школа в селі?
14. Відколи даний учитель учить в сій школі?
15. Дата, коли подано відомости, й підпис.

Відповіді посилати на адресу Бюро культурної помочи для окупованих земель, Львів, ул. Чернецького, ч. 24. Володимир Дорошенко.

Посол М. Василько про „хлібний мир“. Останніми часами в деяких німецьких і польських газетах почали появляти ся статі, в яких тенденційно доводять ся, що Україна не додержала умов щодо доставки збіжжя австро-угорській державі. Обвинувачуючи Україну в зламання договору, вони хотіли-б, щоб Австро-Угорщина приступила до ревізії берестейського мирового договору, домагаючи ся змін в користь Поляків. Посол М. Василько, як повідомляє „Буковина“, на останнiм засiданнi Українського Буковинського Клубу виступив з широким рефератом про теперішнє політичне положення, в яким він зачіпав і питання про те, чи Україна зламала договір, чи ні. Посол Василько брав участь у переговорах в справі доставки збіжжя з України на Австро-Угорщину й тому є поінформованою в сій справі людиною. Він сказав у своїм рефераті: „Щодо кризи в прогодівку—багато балакають ся насмішливо тепер про „хлібний мир“ з Україною. Цілковита нездатність австрійського харчового уряду, розумієть ся, розвілила населення й тому тепер старають ся з одного боку винуватити в тім чинники, а з другого боку необізнані зі справою або просто ворожі Українцям газети звернули вину на „недовіз хліба з України“. Дійсно справа стоїть так, що без берестейського миру теперішня криза прогодівки наступила-б уже перед кількома місяцями. Від початку квітня йде збіжжя й інші продукти поживи з України й Бесарабії до Австрії. Правда, не в такій кількості, як потрібно Австрії; але все-ж-таки стільки, що відсуєнено тим кризу дотепер. Лишаєть ся питання без відповіді, чи не

мала-б Австрія багато більше довозу, якби Українське Правительство, що зробило берестейський мир, лишило ся було при правлінню та взяло-б було на себе доставу збіжжя, як воно се хотіло зробити. А що я сам був при тих переговорах у Києві, знаю, що Українське Правительство недоброчить пристало на настирливе жадання рішачих чинників австрійського центрального харчового уряду, щоб Австрія сама, так сказати-б, взяла на себе видобуття збіжжя, а Українське Правительство мало-б було тільки по можности помагати їй морально. А сього не відмовило Австрії ані Правительство Центральної Ради ані певно й теперішній гетьман. З українського боку таким чином обовязки виконано. А що австрійська машина задля здобуття поживи й на Україні не вдало господарювала, сього не можна приписати злій волі Українського Правительства. Через те й не може бути мови про недодержання договору з боку України. Важне для здобуття збіжжя було й те, що Австро-Угорщина мала привезти на Україну як найбільше товарів для виміни, — бою ся, що сього зобовязання не додержано. Важне було й те, щоб український селянин ніяким чином не міг думати, що австро-угорські війська прийшли на Україну за тим, щоб там наново впровадити в посіданнє ненависного йому дідича, щоб назад вернути дідичам землю, вже призначену для розділу між селянами. І тут, здаєть ся, розпоряджено з нашого боку дещо такого, що селяне зрозуміли як сторонничість у користь великої посілости, чим погіршено їх настрої проти Австрії. Австрійським міродатним чинникам се все певно відомо. Тому вони, як я переконаний, ніколи не рішать ся на те, щоб з тенденційних обвинувачень в зламання договору з боку Української Держави висувати для себе право—уневажнити берестейський договір; зрештою сей договір з боку Німеччини вже ратифіковано“.

Польонізація холмського повіту під австрійською окупацією при помочи школи. 7 ч. „Głos-y Ziemi Chełmskiej“ приносить такі дані з статистики шкільництва холмського повіту, де Українцям не дозволено заложити ніодної школи.

Громада (обтяженне відморга)	Населен. Дітей	Шкіл Учит. Дітей	Правосл. Дітей	Кат. Дітей	Жидів Дітей	Кощи удержань	Правитель. Громада
Букова (0.70)	3913	6	116	3088	488	17905	10743.—
	351	7	11	331	7		7162.—
Вільховець(0.90)	3785	9	1066	2185	467	22790	14904.50
	457	9	21	409	27		7885.50
Войславичі(1.30)	5172	8	283	3901	987	33620	20172.—
	586	10	26	544	16		13448.—
Жмудь (1.00)	2752	5	934	1407	353	18085	10351.—
	246	5	14	226	6		7234.—
Кривички (1.05)	4934	7	992	3742	105	25910	15546.—
	437	9	18	421	8		10364.—
Павлів (0.52 1/2)	5458	9	637	4674	147	25730	15438.—
	548	9	19	519	10		10292.—
Раколупи (0.73)	4672	10	986	3253	433	27395	16437.—
	583	10	44	525	14		10958.—
Рейовець (1.14)	5432	9	338	3263	1810	28710	17236.—
	455	11	25	430	—		11484.—
Свіре (1.00)	5585	8	407	3842	817	21725	13035.—
	561	8	13	523	25		8690.—
Сілице (0.35)	4999	4	90	4368	501	15670	9402.—
	388	4	1	386	1		6268.—
Став (0.92 1/4)	4227	11	502	3194	182	30330	18259.12
	525	11	49	473	3		12070.88
Турка (0.94)	2940	7	306	1750	441	17985	10791.—
	359	7	16	321	22		7194.—
Холм (—)	16265	2	191	4300	11705	25850	15510.—
	569	11	30	513	26		10340.—
Циців (1.02)	5186	10	205	4346	484	27830	16698.—
	717	10	5	713	9		11132.—

Р а з о м 75320 105 7053 47313 18920 339535 205022.62
6782 121 292 6304 174 134522.38

Пересилка листів. Від 22-го червня, по порозумінню з австрійським урядом, постановлена пересилка простої кореспонденції з Австро-Угорщини. До пересилки допускають ся тільки прості листи й листівки. Адреси на них треба писати обовязково на українській мові, але писати треба латинськими літерами. Франкування обовязково згідно з існуючими внутрішнім тарифом Української Держави. Обидві сторони мають вживати свої марки. Ті листи, що будуть виїняті з поштових скриньок неоплаченими, відправляти ся не будуть.

Бібліографія.

Видання Вістника політики, літератури й життя.

Микола Капельгородський. Мої пісні. Відень, 1918. Стор. 36. Ціна 2 К — 2 гривні.

Зміст: I. Мої пісні. Бажання. До П... До П... Дружині. До мамі. Сестрі С. К. В неволі. Бажання. З осінніх настроїв. 1—3. II. Сівачам. Я з острахом дививсь. О схаменись. Січовик. До мартівських пойді в Росії. Україні. Вірте! Прийде волі час... Заклик. Що се чути? Хтось ридав... Доволі смутку й сліз. До товаришів. Присяга. Слава! В неволі. III. До П... Мойому синові. До Андр. К—ського. До К. Х—ського. До П... З румунського: I. Козак коника сідлає... II. Було все небо чисте та прозоре. Сонет. На новий рік 1918. IV. Україні. Я не можу співати веселі пісні. Вже скоро день! Весні. І знов весна. Наука. До П... До А. Шаблія. Душа моя якимсь вогнем обнята. Зірочки яснії! І сам в неволі я. У великі дні. Сучасне. До мамі. Правда! де ти?!

Видання УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ РАДИ у Відні.

1. Ф. Колесса. Воєнні Квартети	К. 2.50
2. О. Коренець. Молитвенник	" —.80
3. " Рим та наші церковні постанови, зокрема календарь	" 1.—
4. Korenec S. Sedes apostolica et disciplinae Graeco-Catholicorum. Agitur de Calendario	" 1.—
5. Лепкий. Прийди до нас	" —.60
6. " Як вертав ся з неволі до дому...	" —.50
7. Рудницький. Етнографічна карта України	" —.60
8. " Україна, наш Рідний Край	" 4.50
9. Слово о полку Ігоря в сучасних вірш. перекл.	" 1.—
10. Чайківський. Воєнні оповідання	" 2.50
11. Чепига. Укр. літерат. продукція на еміграції у В.	" —.50
12. Ще не вмерла Україна. Співанник, брош.	" 3.50
13. Календарик на 1918 рік	" 1.20

На пересилку долучати 10 відсотків замовлення.

Замовляти на адресу: Ukrainischer Kulturrat, Wien, VIII, Strozsigasse 32.

Всі ці книжки можна набути й в адміністрації „Вістника“.

Приймаєть ся передплата на **Всесвітню Бібліотеку** а саме на такі вип.:

Аристофана: **Хмари**, грецька комедія в перекладі Тараса Франка К 3.

В. Короленка: **Без язика**, оповідання в авторизованім перекладі П. Дятлова. К 5.

Д-ра Д. Донцова: **Українська державна думка і Європа**, політична розвідка. Друкуєть ся.

Юрія Кміта: **Два циклі**, новелі з бойківського життя, з вступом про автора. Приготовляєть ся.

Марк Твейна: **Веселі оповідання**, в перекладі Петра Франка. Приготовляєть ся.

:- Передплата на отих :-: **14 Корон** (в подрібній пропять випусків виносить **14 Корон** дажі ціна їх буде більшою), а що бажаємо означити висоту накладу, — просимо надсилати передплату і зголошення на адресу: — Івана Калиновича в Бориславі. —

На увагу нашим Передплатникам.

На початку року, підвищуючи передплату в порівнанню з попереднім 1917 роком, застерегли ми собі підвищенне передплати і в протягу 1918 р., передбачуючи дальший зріст цін на друк і папір та зріст редакційних і адміністраційних видатків. І дійсно ці ціни в протягу першого півріччя біжучого року так підняли ся, що продовжувати дальше видання „Вістника“ й пускати його по старій ціні цілком неможливо. Не зважаючи на се, ми всеж ціни передплати не підносимо, натомісьць приневолені будемо два до трьох разів на місяць зменшувати обем „Вістника“ з 16 на 8 сторінок, а то з причини високих цін на папір і неможливости дістати його в потрібній кількості.

Управа Видавництва „Вістника літератури, політики й життя“.

Купуйте дешеві й загально-доступні видання Союзу визволення України:

	к.с.
1. В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича	—80
2. М. Богданович. Білоруське відродження	—80
3. Іп. Бочковський. Фінляндія та фінляндське питання	240
4. Вяч. Будзінювський. Як Москва нищила Україну	120
5. М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами	—40
6. Памяти Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Зладив М. Возняк. З 12 малюнками	2—
7. Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 pp.)	160
8. Вол. Гнатюк. Українська народна словесність	2—
9. Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку)	1—
10. М. Грушевський. Якої автономії і федерації хоче Україна	—80
11. В. Дорошенко. У відповідь напасникам	1—
12. Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найновіші часи. З численними портретами	240
13. Памяткова книжка Союзу визволення України з 103 іл.	5—
14. О. Кириленко. Українці в Америці	1—
15. G. Cleinow. Das Problem der Ukraine	1—
16. В. Короленко. Як упала царська влада в Росії	120
17. О. Кобець. В Тарасову ніч. З образками	1—
18. О. Кобець. З великих днів. З образками	1—
19. М. Кордуба. Північно-західна Україна	4—
20. М. Кордуба. Територія і населення України	4—
21. Др. І. Крип'якевич. Українське військо. З малюнками	—80
22. Dr. E. Lewyckij. Galizien	120
23. Др. Е. Левицький. Листи з Німеччини	160
24. Др. М. Лозинський. Галичина в життю України	120
25. М. Лозинський. Іван Франко. З портретом Ів. Франка	2—
26. Др. М. Лозинський. Михайло Павлик	—80
27. Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками	7—
28. Др. Іван Пулюй. Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung	160
29. St. Rudnyckij. Ukraina. Land und Volk. Бр. 20— в полотні	24—
30. О. Скоропис-Іолтуховський. Значінне самостійної України	—40
31. Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи	—60
32. М. Trotzkuj. Die ukrainische national-politische Bewegung	1—
33. М. Троцький. Литовці	—80
34. М. Троцький. Як прийшло в Росії до революції	120
35. V. Choma-Dovski. Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи)	2—
36. Др. Л. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія	160
37. Др. Андрій Чайковський. Петро Конашевич Сагайдачний	—30
38. Чужинці про українську справу	—80
39. Т. Шевченко. Кобзарь. 2-ий випуск	2—
40. Проф. І. Шишманов. Роль України в болгарським відродженню	—40

Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союзу визволення України. Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6. На жаданне висилаєть ся поштовий чек ч. 107.090.

Зміст: Полтавська катастрофа й сучасний момент в життю українського народу. — В 209 річницю полтавської катастрофи. — Новий посол Української Держави у Відні. — Володимир Дорошенко. Українське шкільництво на Волині. — М. Луцкевич. По нашому краю. — Швідено-славянська справа в Австро-Угорщині. — Н. В. Про необхідність демократизації дотеперішньої дипломатії та про прилюдність закордонної політики взагалі. — Іп. Бочковський. Національна справа. III. Соціалізм і національна проблема. — Вісти. — Бібліографія.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький — З друкарні Адольфа Гольцгаузена в Відні. —